SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

Selçuk Law Review

Cilt	Sayı	Yıl
Volume	Number	Year
30	4	2022

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Selçuk Law Review
ISSN: *1306* – 8075 • E-ISSN: 2548 – 1177

Yayıncı | Publisher
Selçuk Üniversitesi, 42150, Konya, Türkiye
Selçuk University, 42150, Konya, Turkey

Sahibi | Owner
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi | Selçuk University, Faculty of Law
Dekan | Dean
Prof. Dr. Haluk Hâdi SÜMER
hsumer@selcuk.edu.tr

Baş Editör | Editor-in-Chief

Doç. Dr. Cemil GÜNER
cguner@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Editörler | Editors

Dr. Öğr. Üyesi Sezin ÖZTOPRAK
soztoprak@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz YOLAL
oguz.yolal@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Editör Yardımcıları | Deputy Editors

Dr. Öğr. Üyesi Cansu Büşra ÖLMEZ
cansubkartal@hotmail.com
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Arş. Gör. Aydın Furkan KAYNAK
af_kaynak@hotmail.com
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Arş. Gör. Övünç GÜVEL
ovunc_guvel@hotmail.com
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Arş. Gör. Rabia MACİT
rabiamacit26@gmail.com
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Arş. Gör. Abdussamed ATASOY
samedatasoy1109@hotmail.com
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Arş. Gör. Muhammed Furkan SOYLU
muhammedfurkansoylu@hotmail.com
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Arş. Gör. Enes Ekşi
enes.eksi@selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Arş. Gör. Ahmet Can KUZUCUOĞLU
Ahmet.kuzucuoglu.selcuk.edu.tr
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konya, Türkiye
Selçuk University, Faculty of Law, Konya, Turkey

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Selçuk Law Review

ISSN: *1306* – 8075 • E-ISSN: 2548 – 1177

Hakkında

Amacı: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi ile hukuk alanında özgün ve bilimsel makalelerin yayımlanması suretiyle ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Kapsamı: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, yılda dört kez (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) hem elektronik ortamda hem de basılı olarak yayımlanan ve uluslararası indekslerde taranan hakemli bir dergidir. Dergimiz ULAKBİM TR Dizin tarafından taranmakta olup Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine uygundur. Kamu hukuku ve özel hukuk alanlardaki araştırma makalelerinin yanı sıra karar incelemeleri, mevzuat değerlendirmesi, kitap incelemesi ve çeviriler de dergide yer almaktadır. Derginin yayın dili, Türkçe veya diğer Avrupa dilleridir.

Kısaltma: Dergiye yapılan atıflarda SÜHFD kısaltması kullanılmalıdır.

About

Aim: Selçuk Law Review aims to contribute to the national and international literature by publishing original and scientific articles in the field of law.

Scope: Selçuk Law Review is a peer-reviewed journal published four times a year (March, June, September, December) both electronically and in print and scanned in international indexes. In addition to research articles in the fields of public law and private law, decision-making, legislation review, book review and translations are also included in the review. The publication language of the review is Turkish or other European languages.

Abbreviation: SLR abbreviations shall be used in reference to the review.

Yönetim Yeri İletişim | **Executive Office Contact**

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 42150, Konya, Türkiye

Selçuk University, Faculty of Law, 42150, Konya, Turkey

+90 332 241 00 45 +90 332 241 01 05

selcuk.edu.tr/hukuk/tr & dergipark.org.tr/suhfd

hukukdergi@selcuk.edu.tr

Baskı ve Cilt | **Printing Office**

Selçuk Üniversitesi Basımevi, 42150, Konya, Türkiye

Selçuk University Printing House, 42150, Konya, Turkey

+90 332 241 18 47 selcukbasimevi@gmail.com

Basım Tarihi: Aralık 2022

Publication Date: December 2022

Copyright © Published by Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi | Selçuk University, Faculty of Law, 42150, Konya, Turkey. All rights reserved.

İndeksler ve Dizinler | Indexes and Platforms

SÜHFD., 2010 yılından itibaren **TR DİZİN** tarafından taranmaktadır.	TÜBİTAK ULAKBİM	SLR is indexed by **TR DİZİN** since 2010.
SÜHFD., 2020 yılından itibaren **ERIHPLUS** tarafından taranmaktadır.	NSD ERIH PLUS	SLR is indexed by **ERIHPLUS** since 2020.
SÜHFD., 2020 yılından itibaren **EuroPub Index** tarafından taranmaktadır.	EuroPub	SLR is indexed by **EuroPub Index** since 2020.
SÜHFD., 2020 yılından itibaren **DOAJ** tarafından taranmaktadır.	DOAJ DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS	SLR is indexed by **DOAJ** since 2020.
SÜHFD., 2017 yılından itibaren **HeinOnline** tarafından taranmaktadır.	HEINONLINE	SLR is indexed by **HeinOnline** since 2017.
SÜHFD., 2016 yılından itibaren **Asos Academia Social Science Index** tarafından taranmaktadır.	asos	SLR is indexed by **Asos Academia Social Science Index** since 2016.
SÜHFD., 2017 yılından itibaren **SOBİAD** tarafından taranmaktadır.	SOBIAD	SLR is indexed by **SOBİAD** since 2017.
SÜHFD., 2017 yılından itibaren **Google Scholar** tarafından taranmaktadır.	Google Scholar	SLR is indexed by **Google Scholar** since 2017.
SÜHFD., 2017 yılından itibaren **Crossref** tarafından taranmaktadır.	Crossref	SLR is indexed by **Crossref** since 2017.
SÜHFD., 2017 yılından itibaren **OpenAIRE** tarafından taranmaktadır.	OpenAIRE	SLR is indexed by **OpenAIRE** since 2017.

İçindekiler

Table of Contents

Araştırma Makaleleri **ResearchArticles**

DİYARBEKİR ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE 18'İNCİ YÜZYIL ÂMİD MAHKEMESİ'NİN NAFAKA KONULU BAZI İLÂMLARI **1835-1881**

Some Decisions On Alimony Of The 18th Century Âmid Court In Diyarbekir Shar'iyya Registers

Özlem TÜZÜNER

DENİZLERDE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI VE TÜRK KARASULARINDAN AÇIK DENİZLERE SAHİL GÜVENLİĞİN MÜDAHALE YETKİLERİ **1883-1931**

Immigrant Smuggling And Intervention Powers Of Coast Guard From Turkish Territorial Waters To The High Sea

Emete GÖZÜGÜZELLİ

AN OVERVIEW OF THE CONCEPTS OF 'DIGITAL ECONOMY' AND 'DIGITAL MARKETS' AS ONGOING TRENDS IN EU COMPETITION LAW **1933-1968**

Ab Rekabet Hukukunda Süregelen Trend Olarak 'Dijital Ekonomi' Ve 'Dijital Piyasalar' Kavramlarina Genel Bir Bakiş

Erman EKİNGEN

DISPUTE SETTLEMENT IN THE FREE TRADE AGREEMENTS OF TURKEY **1969-2004**

Türkiye'nin Serbest Ticaret Antlaşmalarinda Anlaşmazliklarin Halli

Mustafa GÖKER

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ
Selçuk Law Review

Araştırma Makalesi
Research Article
Gönderim | Received: 03.05.2022
Kabul | Accepted: 15.09.2022
10.15337/suhfd.1112349

DİYARBEKİR ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE 18'İNCİ YÜZYIL ÂMİD MAHKEMESİ'NİN NAFAKA KONULU BAZI İLÂMLARI

Doç. Dr. Özlem TÜZÜNER*

Öz

Diyarbekir'de, 16 ve 18'inci yüzyıl arasına tekabül eden kadı sicillerinin bazıları, okunuşları itibariyle Latin harfleriyle ifade edilmiştir. Bu çalışmada, 18'inci yüzyıl Diyarbekir Âmid Mahkemesi'nin 3709, 3715, 3754, 3789 ve 3828 numaralı sicilleri incelenmektedir. Bu siciller arasında, Âmid Mahkemesi'nin özellikle seçilen otuz sekiz ilâmında görülmektedir ki, İslâm Aile Hukuku'ndaki nafakalar (evlilik, hısımlık ve bakıma muhtaç kimsesiz/terk edilen çocukların nafakaları) ile Türk Aile Hukuku'ndaki nafakalar (tedbir, iştirak, yoksulluk ve yardım nafakaları) arasında, süre ve şartlar bakımından önemli farklar bulunmaktadır. Muhâlea/hul boşanmaları yanı sıra, taşınmazların paraya çevrilmesinde de Türk Hukuku'ndan ayrışmalar fark edilmektedir. Ayrıca, 18'inci yüzyılda, sadece Müslümanlara değil, gayrimüslimlere de hizmet veren Âmid Mahkemesi nafaka konulu kararlarının geniş portföye hitap etmesi itibariyle de ilgi çekicidir. Böylece, nafaka konulu otuz sekiz ilâmın yorumlanmasıyla, 18'inci yüzyılda, Diyarbekir'de, boşanan kadınlarla kimsesiz çocukların sosyal ve ekonomik durumları ortaya konulmak istenmektedir.

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medenî Hukuk Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye | Assoc. Prof (PhD), Anadolu University Faculty of Law, Civil Law Department, Eskişehir, Turkey
ozlemtuzuner@gmail.com • ORCİD 0000-0002-5575-3400

Atıf Şekli | **Cite As**: **TÜZÜNER** Özlem, "Diyarbekir Şer'iyye Sicillerinde 18'inci Yüzyıl Âmid Mahkemesi'nin Nafaka Konulu Bazı İlâmları", *SÜHFD.*, C. 30, S. 4, 2022, s. 1835-1881.

İntihal | **Plagiarism**: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır | This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Anahtar Kelimeler

İslâm Aile Hukuku'ndaki Nafakalar • Türk Aile Hukuku'ndaki Nafakalar • Muhâlea/hul • Gayrimüslimlere Hizmet veren Âmid Mahkemesi • Boşanan Kadınlarla Kimsesiz Çocukların Sosyal ve Ekonomik Durumları

SOME DECISIONS ON ALIMONY OF THE 18TH CENTURY ÂMİD COURT IN DİYARBEKİR SHAR'IYYA REGISTERS

Abstract

Some of the kadi registers and notebooks corresponding to the 16th and 18th centuries in Diyarbekir have been expressed in Latin letters. In this study, the registry numbers 3709, 3715, 3754, 3789 and 3828 of the Diyarbekir shar'iyya registries of the 18th century Âmid Court are examined. Among these registers, thirty-eight decisions of the Âmid Court are about alimony. The evaluat-ed court orders demonstrate that there are significant differences between alimonies in Islamic Family Law (marriage, kinship and orphan child) and ali-monies in Turkish Family Law (temporary maintenance pending suit, child sup-port, post marital maintenance and alimony for relatives) in terms of the du-ration and condictio iuris of alimony. In addition to muhâlea/hul divorces, seri-ous divergences from Turkish Law are also noticed in the conversion of im-movables into cash. Further, the 18th century Diyarbekir Âmid Court which served not only Muslims but also non-Muslims, should be examined in terms of addressing a wide portfolio. Thus, with the interpretation of thirty-eight decisions on alimony, it is aimed to reveal the social and economic conditions of divorced women and orphan children in Diyarbekir in the 18th century.

Key Words

Alimonies in Islamic Family Law • Alimonies in Turkish Family Law • Muhâlea/hul Divorces • Diyarbekir Âmid Court which Served not only Muslims but also non-Muslims • Social and Economic Conditions of Divorced Women and Orphan Children

GİRİŞ

Diyarbekir'de, 16 ve 18'inci yüzyıl arasına tekabül eden kadı sicil ve defterlerinin okunuşları itibariyle Latin harfleriyle ifade edilmesi, takdire şayan transkripsiyon örneklerindendir. Böylece, Osmanlı döneminde İslâm Hukuku'nun Diyarbekir'deki tatbikatı aydınlığa çıkarılmış ve söz konusu şer'iyye sicilleri nice akademik çalışmalara vesile olmuş-

tur.[1] Bu sicillerde, borçlar, aile ve miras hukukunu ilgilendiren sair ihtilaflara rastlanabilir. Vekâlet ve sulh konularına ek olarak nafaka da hüccetlere konu olmuştur.[2] Günlük hayatı yansıtan davalar arasında nafaka takdiriyle de karşılaşılmaktadır. Yetimin nafakasının tereke malının satılması suretiyle temin edilmesi dâhi vakidir.[3]

Nafaka, aslî ihtiyaçları giderme misyonuyla tüm medenî toplumlarda düzenlenen sosyal ve yasal fenomenlerden biridir. Alacaklısının zaruretinin giderilmesini ve hayatının idamesini sağlayan nafaka, toplumsal refahın bekasını garantiler.[4] Tabii nafaka, sadece Diyarbekir'in değil, başka illerin de şer'iyye sicillerinde defalarca değerlendirilmiştir. 17'nci ve 19'uncu yüzyıllarda Konya ve Bursa şer'iyye sicillerinde nafa-

---

1 ÖZENÇ, A., 18. Yüzyıl Diyarbekir Şer'iyye Sicillerine Göre Din, Gelenek ve Törelerin Kavşağında Osmanlı Âmid Ailesi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: A. Kurt, Bursa, 2016, 9, 56, 73, 85, 128. SARI, S., "Şer'iyye Sicillerine Göre Diyarbekir'de Boşanma ve Hadiseleri (1655-1747)", Tarih Okulu Dergisi, 2017, 10/32, 349-371. İSTEK, E., "Diyarbekir Şer'iyye Sicillerine Göre Kadınlarla İlgili Davalar ve Sosyal Sorunları (1727-1798)", II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 12-14 Ekim 2016-Ağrı/Türkiye, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 2016, 1107, 1108, 1109, 1120. AKKOYUN, G., 345 Numaralı Diyarbekir Şer'iyye Sicil Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H.1298-1301/M.1881-1884), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: H. Keleş, Ankara, 2017, 11, 367. BULUT, M., 356 Numaralı Diyarbakır Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1217-1218/M.1803-1804), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: R. Günay, Diyarbakır, 2013, 209, 210. YILMAZÇELİK, İ., "Social Situation of Diyarbakir Province Throughout the Ottoman Domination (Osmanlı Hâkimiyeti Süresince Diyarbekir Eyaleti'nin Sosyal Durumu)", Tarih ve Gelecek Dergisi, 2016, 2/2, 85-88. KIRAYİT, Y., "8 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi", Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 2020, 2/1, 102, 104, 105, 108, 129.

2 ŞİMŞEK, A., 18. Yüzyıl Konya Şer'iyye Sicilleri Bağlamında Osmanlı Kadınlarının Miras Hukuku Meseleleri (1750-1800), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: N. Gök, Konya, 2018, 92, 200, 239. CENGİZ, E., 1751 Numaralı Rodoscuk (Tekirdağ) Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Tahlili, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: İ. Sezgin, Edirne, 2008, 15, 16. ÖZENÇ, 9, 56.

3 ŞİMŞEK, 92, 200, 239.

4 BALTA, Y., "İslâm Hukuku'nda Nafaka Sorumluluğunun Sosyal Refaha Katkısı", Din Sosyolojisi Araştırmaları, 2022, 2/2 (Nisan), 37, 38.

ka kavramı irdelenmiştir.[5] 17'nci asırda, Harput şer'iyye sicillerinde nafaka tayini, sosyal yaşamın önemli konularından biridir.[6] 19'uncu yüzyıl Siirt şer'iyye sicillerinde, ticaret veya sanatlarını icra maksadıyla uzak diyarlara gidip dönmeyen kocaların geride nafakasız bıraktıkları karıları ve çocuklarının şikâyetleri anılmalıdır.[7] 19'uncu yüzyıl Develi şer'iyye sicilinde kocanın kaybolması üzerine kadının nafakası gaip/mefkûd kocanın malının satılması suretiyle karşılanmıştır. Yine İstanbul'a kaçıp karısını Eskişehir'de terk eden kocanın ödemesi gereken nafakanın kadının tuttuğu vekil tarafından takip edildiği de vakidir.[8] Tekirdağ şer'iyye sicilinde, 1762-1768 yılları arasında incelenen yüz kırk yedi hükümden yüz dokuz adedi tereke ve satış hakkındadır. Dokuz vekâlete ilişkin hukukî meseleden sonra sadece altı nafaka davası görülmüştür.[9] 17'nci yüzyıl başlangıcında Üsküdar şer'iyye sicillerinde erkeklerin ayrıldıkları eski eşlerine ve evlâtlarına verdiği nafakalarla ilgili kayıtlar bulunmaktadır.[10] 18'inci yüzyılda Vidin sicillerinde yer alan üç yüz otuz üç hükümden yalnız üçü nafaka vakıasıdır.[11] 1841-1842 yılları arasında Sivrihisar şer'iyye sicillerinde hüccetler arasında mehir ve nafakaya rast-

---

5 TEZCAN, B., "17. Yüzyılda Konya'da Kadınların Geçim Kaygısı: Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Nafaka", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2020, 11/2, 191. KAYA, A., "17. Yüzyıl Bursa Şer'iyye Sicillerinin İslâm Aile Hukuku Açısından Tahlili", Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 2008, 17/1, 82, 85, 88. ÜNLÜ, N., 70 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili (1814-1816 M./1230-1232 H.), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: M. Öztürk, Elâzığ, 2005, 119, 121, 128, 140.

6 TATAR, Ö., "384 Numaralı Harput Şer'iyye Sicilinin H.1046-1047 (M. 636-1637) Tanıtımı ve Fihristi (Sayfa 3-52)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, 27/1, 234, 247.

7 SAVUR, H., Siirt'in Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1312-1317/1894-1900, 420 Numaralı Siirt Şer'iyye Sicil Defterine Göre), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: A. Kal'a, İstanbul, 2010, 70.

8 YAKUT, E., "19. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesi'nde Evliliğin Ortaya Çıkışı, Sona Ermesi ve Sonuçları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2008, 12/1-2, 250.

9 CENGİZ, 25.

10 AKKÖY, Y., 17. ve 18. Yüzyıllar Arası Osmanlı Devleti'nde Kadın ve Aile, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: T. Demir, Aydın, 2021, 40.

11 KIRAYİT, 108.

lanmıştır.[12] 20'nci yüzyılın en başında Nevşehir kadıları da on dokuz nafaka davası görmüştür. Bunların on üçünde davacı kadınlar vekilleri marifetiyle davalarını takip etmiştir.[13]

Diyarbekir şer'iyye sicillerine gelince, 17'nci yüzyılın son ve 18'inci yüzyılın ilk yarısında, tarafların ekonomik durumlarına göre nafaka tayini yaygındır.[14] 18'inci yüzyılın son yarısında, kırk iki boşanma davasından dokuzu nafaka bağlanmasıyla sonuçlanmıştır. Her boşanma neticesinde neden nafakaya hükmedilmediği araştırılmaya değerdir. Nafaka miktarları borçlunun ekonomik refah seviyesiyle ilintilidir. Eski eşin geçimini temine yönelen nafakalarda ödeme süresi, iddet müddetiyle sınırlanmıştır. Davaların dörtte birinde kadınlar nafaka haklarından feragat etmiştir.[15] Şer'iyye sicillerinde çoğunlukla kendileri boşanma talep ettikleri hâlde acaba bazı kadınlar niçin nafaka alacaklarından vazgeçmiştir? Doktrindeki dörtte bir oranı doğru mudur? Yine 18'inci yüzyılda, büyük olasılıkla ticaret yapmak amacıyla uzak diyarlara giden ve kendilerinden bir daha haber alınamayan kocaların geride bıraktıkları eşlerinin nafakası hüccetlerde tezahür eden meseleler arasındadır. [16] İşte bu olasılıkta, yalnız kalan zevceler lehine hükmedilen nafakalar uzak diyarlardaki kocadan nasıl tahsil edilmiştir? 19'uncu yüzyıla ait belgelere göre, evlenme, boşanma, alım-satım akabinde nafaka meseleleri devrin kadılarını meşgul etmiştir. Ayrıca anılan dönem açısından, Diyarbekir'de gerek Müslümanlarda gerek gayrimüslimlerde tek eşliliğin çok eşlilikten daha yaygın olduğu öğretide aktarılmaktadır.[17]

Bu çalışmada, Diyarbekir şer'iyye sicillerinde 18'inci yüzyıl Âmid Mahkemesi'nin 3709, 3715, 3754, 3789 ve 3828 numaralı sicilleri incelen-

---

12 GÖKER, G., 2 Numaralı Sivrihisar Şer'iyye Sicili (Transkripsiyon-Tahlil), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: M. Topal, Eskişehir, 2015, 20, 37, 154.

13 ÇITAK, K., 8 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Nevşehir'de Sosyal ve Ekonomik Hayat, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: G. Oğuz, Nevşehir, 2017, 63.

14 SARI, 349-371.

15 İSTEK, 1107, 1108, 1109, 1120.

16 ÖZENÇ, 73.

17 AKKOYUN, 11, 367.

mektedir.[18] Bu sicillerde, özellikle evlilik, hısımlık ve bakıma muhtaç kimsesiz küçüklerin nafakaları hakkındaki ilâmlara odaklanılmaktadır. Belirtilmelidir ki, Osmanlı arşiv belgelerinde, 17'nci yüzyıldan itibaren, Âmid Sancağı yerine Diyarbekir adı yavaş yavaş kullanılmaya başlanmıştır. Oysa Âmid adının 16'ncı yüzyıldan çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Aslında, Tanzimat sonrasında Diyarbekir adı artık iyice yaygınlaşmış ve Osmanlı Devleti'nde bu vilayetin merkezi Âmid bölgesi şeklinde anılmıştır.[19]

İslâm Medenî Hukuku ile Türk Medenî Hukuku elbette kıyaslanamaz. Ancak kuralların orijini ve metodolojisi anlamında benzeşmeyen söz konusu iki hukuk sistemi eşzamanlı ortaya konulabilir. Anılan hukuk sistemlerindeki farklar mukayese olmaksızın art arda incelenebilir. Bu bakış açısında, öncelikle, İslâm ve Türk hukuklarına göre evliliğin sona ermesi ve hısımlıkla ilgili nafakalar hakkında genel olarak bilgilenilmesi uygun görülmektedir. Çünkü sicillerde karşılaşılan ilâmları sadece derlemek yeterli değildir; asıl önemli olan bunların yorumlanmasıdır. Kavramsal çerçeve çizildikten sonra, Diyarbekir şer'iyye sicillerinde Âmid Mahkemesi'nin nafaka hakkında bazı kararlarının değerlendirilmesine geçilmektedir. Nihayet, bu değerlendirmeler sayesinde ulaşılan sonuçların sıralanmasıyla çalışma tamamlanmaktadır.

---

18 Diyarbekir şer'iyye sicilleri, Âmid Mahkemesi, 3709 ve 3712 Numaralı Sicil, https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.org.tr_28_TP5M82ZC_osmanli_donemine_ait_diyarbakir_kadi_sicilleri_ve_ahkam_defterlerinin_transkripsiyonu_projesi.pdf (Erişim Tarihi: 2.4.2022). Diyarbekir şer'iyye sicilleri, Âmid Mahkemesi, 3715, 3789 ve 3828 Numaralı Sicil, https://diyarbakirsicilleri.name.tr/gorsel/jenerik/cilt001j.pdf (Erişim Tarihi: 2.4.2022). Diyarbekir şer'iyye sicilleri, Âmid Mahkemesi, 3754 Numaralı Sicil, https://diyarbakirsicilleri.name.tr/?nerede=3754&kategori=defter veya https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=583532&materialType=KT&query=Salih+Zeki (Erişim Tarihi: 2.4.2022).

19 ERPOLAT, M. S., "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Âmid Yerine Diyarbekir Adının Kullanılmasının Tarihi Seyri", Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır, Editörler: O. Bozan/H. Asan/H. Yıldız, Manas, Ankara, 2019, 8, 9, 14-16.

A. İSLÂM ve TÜRK HUKUKLARINA GÖRE EVLİLİĞİN SONA ERMESİ ve HISIMLIK İLİŞKİLERİNDE NAFAKALAR

İslâm Aile Hukuku'nda evlilikten kadın eş lehine nafaka alacağı doğmaktadır ki buna evlilik nafakası denilmektedir. Hısımlık nafakası, kişinin zaruret hâlinde ve yardıma muhtaç hısımlarının ihtiyaçlarını gidermek için yaptığı her türlü harcamanın toplamıdır. Bakıma muhtaç kimsesiz veya terk edilen çocukların nafakası ise, onu emanet kabul eden ailesinden, vasisinden veya mahkemeden karşılanmaktaydı. Türk Aile Hukuku'nda ise, benzer ihtimallerde, sırasıyla eşlerin evlilik birliğinden doğan giderlere katılma borcu, tedbir, iştirak, yoksulluk ve yardım nafakaları caridir.

Aşağıda gerek İslâm gerek Türk Aile Hukuku'ndaki nafakayla ilgili terimler hakkında kısa bilgiler sunulmaktadır. İki farklı hukuk metodolojisinde terminolojik çerçevenin ayrı ayrı çizilmesi önemlidir. Böylece şer'iyye sicillerindeki vakıa ve hükümlerin yorumlanmasına ek olarak benzer konuların Türk Medenî Kanunu'na dayanan sistem yönünden de ortaya konulması mümkün olur.

1. İslâm Aile Hukuku'nda Nafaka Çeşitleri Hakkında Kısa Bilgiler

İslâm Aile Hukuku'nda kadın eşin malî içerikli hakları arasında, mehir ve barınma yanı sıra nafaka da yer alır. Yalnız erkekler nafakadan sorumludur. Kadınların nafaka yükümlülüğü yoktur.[20] Kocanın eş ve

---

[20] ŞİMŞEK, 6, 78. YAKUT, 248-250. YILMAZÇELİK, 85-88. KAYA, 88-90, 99-101. ÇITAK, 61, 63, 66. BALTA, 38. ÖZCAN, R., İslâm Hukuku'nda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Hukuku Anabilim Dalı (İslâmî İlimler Fakültesi), Doktora Tezi (Danışman ismi okunamamaktadır), Erzurum, 1976, 11, 30. UYANIK, M. Z., "İslâm Aile Hukuku'nda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2019, 47/47, 58. DİRİK, M., "İslâm Aile Hukuku'nda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Hâller", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2015, 25/25, 138. ÇETİNTAŞ, R., "İslâm Hukuku'nda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2014, 24/24, 185, 186. ÇELİK, Ö., "İslâm Hukuku'nda Hısımlık Nafakası Mükellefiyetinde Din Farkı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: A. Ünsal, Ankara, 2013, 13. ERDEM, İ. H., İslâm Hukuku'nda Nafaka, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri

çocuklarına karşı nafaka borcu, evlilik boyunca devam ettiği gibi, bazı boşanma türlerinde iddet süresinde de varlığını koruyabilir. Koca, karısının yiyecek, en az senede bir kere yazlık ve kışlık elbise, müstakil mesken ve tedavi ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Ayrıca, malî gücü ve evin ihtiyaçlarına göre, karısına yardımcı temin etmek durumundadır. Boşanan veya dul kalan kadın, boşanma veya ölüm sonrası iddet müddetine dair nafakasını, mehir ve şahsî eşyalarını talep edebilir.[21] Buna karşılık muhâlea/hul ile boşanarak çocuğunun vekâletini alan kadın malî yönlü tüm haklarından vazgeçer,[22] meğerki boşanma esnasında hamile olsun.[23]

Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: İ. Akay, Diyarbakır, 2019, 55, 78. KAYMAK, B. F./EROL, A., "İslâm Aile Hukuku'nda Hısımlık İlişkisi Bakımından Ebeveyn Nafakası", Kalemname, 2020, 5/10 (Temmuz-Aralık), 449. GENÇ, M./AKSOY, M. M., "Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2019, 33/33, 353-355, 357.

Mehir ödenme zamanı yönünden ikiye ayrılmaktadır. Muaccel mehir, en geç nikâh sırasında veya merasimden önce yerine getirilir. Şu hâlde, evlilik birliği ölüm veya boşanmayla sona erdiğinde mutlaka mehir ödenir zannı yanlıştır. Buna karşılık, müeccel mehir söz konusu olduğunda, artık borcun ifası ertelenmiştir. İşte bu olasılıkta, mehir zaten evliliğin sona ermesine ötelendiğinden nafakayla birlikte veya ayrı davaya konu edilebilir. Mehir hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: KILINÇ, A. N./KILINÇ, A., "Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, 10/1, 103, 106, 108. TÜRKMEN, A., "Yargıtay'ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, 22/2, 545, 546. TEKELİOĞLU, N., "Mehir Vermek Amacıyla Taşınmaz Mülkiyetinin Devri veya Devir Vaadi", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, 16/2, 223, 224.

21 SAVUR, 66, 67. AKKÖY, 37. SARI, 352, 353. ÖZENÇ, 56. KAYA, 88-90, 99-101. UYANIK, 60, 63-67. DİRİK, 138-151. ÇELİK, 13, 14. ERDEM, 31-58. GENÇ/AKSOY, 360-370. BALTA, 49, 50. ÖZCAN, 66, 67, 71, 72, 78, 79. AKGÜL, L., "İslâm Hukuku'nda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı", Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi, 2015, 19/62, 26-28. AYKANAT, M./USLU, A., "Osmanlı Hukuku'nda İstidâne İzni ve Günümüz Hukukuna Yansımaları", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, 13/1, 431-433.

Nafakanın miktarını karı-koca birlikte anlaşarak belirleyebilir. Onlar uzlaşamazlarsa zevcenin talebi üzerine mahkeme tayin edebilir. ÖZCAN, 27.

22 Aslında Türk Borçlar Hukuku'nda, alacaklı alacağından tek taraflı vazgeçemez, daha doğrusu böylesine vazgeçme Türk Borçlar Kanunu'nun 131'inci maddesi anlamında ibra sonucunu doğurmaz ve alacağı sona erdirmez. Nispi ilişkilerde, alacak hakkı sahibinin bu hakkından vazgeçmesi veya feragat etmesi, başkasının hukukî pozisyonunu kural olarak etkilemez. Ne var ki muhâlea/hul ile boşanmaların

Zaten Osmanlı muhâlea uygulamasında, kadın eğer müeccel mehir sahibiyse öncelikle bundan vazgeçmiştir. Daha doğrusu müeccel mehir, kadınların, kocalarını muhâlea/hul ile boşanmaya ikna etmek amacıyla kullandıkları hukukî argümandır.[24] Özünde karı ile kocanın anlaşarak ayrılmaları anlamına gelen muhâlea, şer'iyye sicillerinde sıklıkla rastlanan evliliği sonlandırma biçimidir. Talâk hakkının kendilerine yükleyeceği malî mükellefiyetlerden kurtulmak isteyen erkekler bu yolla boşanmayı tercih ederler. Hatta "bazı muhâlea kayıtlarında kadınlar, çocuklarının bakım masraflarını da üstlenmekte ve kocalarından nafaka talebinde bulunmayacaklarını bildirmektedirler".[25] Bununla birlikte, muhâlea sayesinde kadınların kocalarından kaynaklanan haksızlıklara ve geçimsizliklere karşı korunduğu ileri sürülmektedir.[26] Özetle, muhâlea kayıtlarının büyük çoğunluğunda, kadının anlaşma yoluyla belirli bedeller ödeyerek, evlilik birliğinden kurtulma çabası dikkat çeker. Bu bedelin, kadınların evliliklerinin bitiminde kocalarından alacakları, mehir, iddet nafakası ve hatta çocuklarının nafakalarından feragat etmeleri şeklinde ödendiği görülmektedir.[27]

---

karakteristik özelliği kadının mehir, nafaka, kişisel eşya gibi malî içerikli sair haklarından/alacaklarından vazgeçmesidir. Bu nedenle, İslâm Aile Hukuku'ndaki muhâlea/hul boşanmalarında, alacaktan/haktan vazgeçme/feragat etme şeklinde terimlere yer verilmiştir.

23 AKKÖY, 72. SARI, 354. ÖZENÇ, 116-118. YAKUT, 255. KAYA, 98, 99. DİRİK, 153. ÇETİNTAŞ, 187-196. ERDEM, 88, 89.

Suudi Arabistan ve Osmanlı'daki muhâlea pratiği birbirlerinden ayrışmaktadır. Suudi Arabistan'da, kocanın beyanına göre, talâk olmayıp muhâlea sayılan boşanma, "kocasının fiziğini, ahlâkını, dindarlığını, yaşını, zayıflığını, şişmanlığını veya başka yönünü beğenmediği için evlilik hayatında sorunlar yaşayan, bu sebeple kocasının evlilikten kaynaklanan haklarına riayet edemeyeceğinden ve günaha gireceğinden korkan" kadınla karakterizedir. YARGI, M. A., "Bedel Karşılığında Boşanma ve Muhâlea Uygulamaları: Suudi Arabistan'da Bir İnceleme", Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 2012, 42/1, 147.

24 KILINÇ/KILINÇ, 106.

25 MAYDAER, S., "Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma (Bursa Şer'iyye Sicillerine Göre)", Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 2007, 16/1, 311, 313.

26 YILMAZ, İ., "Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Postmodern Bir Yaklaşım Örneği: İftidâ", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2010, 15, 216.

27 YAKUT, 255. ERDEM, 88, 89. Ayrıca bakınız: YÜKSEK, A., "İslâm Aile Hukuku'nda Boşama Yetkisi ve Kadının Boşanması", Uluslararası Sosyal Araştırmalar

İslâm Aile Hukuku'nda hısımlık nafakası, nesep birliğine dayanır; anne, baba, çocuk, dede, torun ve kardeş gibi süjeler arasında muhtaç hısımın iaşesine destek gerekir. Fakirlik, para kazanma yeteneğinden yoksunluk, bedenî veya ruhî hastalık, muhtaç hısım denilen nafaka alacaklısını tarif etmektedir. Hısımlık nafakası, mükelleflerden malî imkânları ölçüsünde tahsil edilir. Nafaka alacaklısı hısımın hür olması ve harbi yani İslâm Hukuku'na göre yönetilmeyen memlekette (dârülharp) yaşamaması gerekir.[28] Belirtilmelidir ki, hısımlık nafakasının çeşidi ebeveynlik (usul-füru) nafakası, yardım edileceklerin başında gelen anne-babaya, onların fakirlik, hastalık gibi durumlarında bazen nafaka ödenmesi, bazen de özel bakımla tedavi sunulması veya bunun için hizmetçiden/bakıcıdan karşılığında maaş ödeyerek yardım alınması şeklinde tezahür etmektedir.[29]

Kimsesiz veya terk edilen çocukların bakım ve gözetimi, İslâm Aile Hukuku'nda çözüme kavuşturulan sosyal meselelerden biridir. Osmanlı, böylesine çocukların korunması amacıyla tebennî müessesini kurmuş ve bu kurumun işleyişini denetlemiştir. Tebennî olgusunda, bakıma muhtaç küçük çocuk âdeta geçici evlâtlık verilmektedir. Çünkü İslâm Aile Hukuku'nda kalıcı boyutta evlâtlık kesinlikle kabul edilmemektedir. Evlât edinmenin yerini alan metotların tamamını ifade eden tebennî, emanet edilen çocuğun kendi ihtiyaçlarını başkalarına bağımlı olmadan sağlayabileceği buluğ çağına eriştiği dönemde sona ermektedir. [30] Kimsesiz veya terk edilen çocuğun nafakasının, akrabaları veya kendi malı dâhi yoksa, beytülmalden özellikle mesalihi amme payından karşılanması esastır. Zira aktarılana göre Hz. Ömer (r.a) lakîtin nafakası konusunda sahabeyle istişare etmiş ve ashap bu masrafın beytülmalden

---

Dergisi, 2014, 32/7, 347. YAŞAR, M. A., "İslâm Aile Hukuku'nda Boşanma Yetkisinin Kötüye Kullanılmasının Hükmü ve Hukukî Sonucu", Amasya İlâhiyat Dergisi, 2021, Haziran/16, 94. ERDOĞRU, A. M., "On Altı ve On Yedinci Yüzyıllarda İstanbul'da Hul' Yöntemiyle Boşanma", Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu-1, 29 Mayıs -1 Haziran 2013, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 274.

28 ÇELİK, 13-25. ERDEM, 90-125. KAYMAK/EROL, 445, 452, 461. BALTA, 47, 50-52.

29 KAYMAK/EROL, 445, 452, 461. BALTA, 55.

30 DÜZBAKAR, Ö., "Kimsesiz Çocuklar ve Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler", Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2004, 1-5/6, 88-91. Ayrıca bakınız: ÖZENÇ, 85-87.

verilmesi hususunda ittifak etmiştir.[31] Bu konudaki olasılıklar kademeli ifade edilirse, kimsesiz kalması veya terk edilmesi sebebiyle bakıma muhtaç olduğu tespit edilen çocukların geçimi, tebennî ile emanet edilen ailesinden ve/veya varsa vasisinden yahut hayırseverlerden temin edilmektedir. Bu kaynaklardan sonuca ulaşılamazsa, büyüyüp çalışmaya başladığı zaman çocuğun kendi kazancından peyderpey tahsil etmek şartıyla, mahkeme, tebennî ailesine ve/veya vasiye nafaka sağlamaktadır. Çünkü teberru kastı olmaksızın çocuğun bakımını tebennî ile üstlenenler onun nafakasını bizzat ödemek zorunda değildir. Ayrıca Osmanlı şer'iyye mahkemelerinin, tebennî kurumunun işleyişini denetlediği, özellikle emaneti kabul eden ailelerin muhtaç çocuklarla yeterince ilgilenip ilgilenmediklerini kontrol ettiği belirtilmelidir. Diyarbekir'de de tebennî için aileler seçilirken dikkatli davranılmış, toplumda belirli konumu haiz hayırsever aileler tercih edilmiştir.[32]

2. Türk Medenî Hukuku'nda Eşlerin Birlik Masraflarına Katılması ve Nafaka Çeşitlerinin Özetlenmesi

Türk Medenî Hukuku'nda evlilik birliği devam ederken eşlerin evlilik birliğinden doğan giderlere katılma borcu bulunmaktadır. Ayrıca evliliğin sona ermesini ve hısımlığı ilgilendiren nafakalar, tedbir, iştirak, yoksulluk ve yardım şeklinde sınıflandırılır.

Evlilik birliğinin ekonomik varlığını idamesi, yani eşlerin ve ortak çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, muhtelif masraflar yapılarak sağlanır. Türk Medenî Kanunu'nun 186'ncı maddesinin 3'üncü fıkrasına göre eşlerin evlilik birliğinden doğan giderlere katılma borcu kadın ve

---

31 ARSLAN, Y. E., İslâm Hukuku'nda Kimsesiz Çocuklar, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: S. Erturhan, Sivas, 2007, 33, 34. Nafaka mükellefi olmayan ihtiyaçlıların ve terk edilmiş çocuk bulup onun bakımını üstlenenlerin nafakalarının Devlet hazinesinin giderleri arasında sayıldığı ve kadıların onlar için sosyal yardım aylığı bağladığı aktarılmaktadır. AYKANAT/USLU, 436. Eklenmelidir ki, İslâm Hukuku'nda, terk edilmiş çocuğun bakımını üstlenen kişiye onun terk eden baba adına borçlanabilmesini ifade eden istidâne izni verilmektedir. Daha sonra çocuğun iadesini talep eden olursa, çocuğa yapılan masraflar için bu kişinin malvarlığına rücu edilebilmektedir. AYKANAT/USLU, 434.

32 ÖZENÇ, 85-88. Ayrıca bakınız: ÖZKUL, A. E., "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Evlâtlık ve Besleme Uygulamaları (1571-1878)", Electronic Turkish Studies, 2013, 8/2, 49. ARSLAN, 33, 34.

erkek eş için aynı şekilde, ekonomik güçleri oranındadır. İşte eşlerden birinin birliğin masraflarına katılmasını diğerinden isteyebilmesi, şahsa sıkı sıkıya bağlı haktır. Türk Medenî Kanunu'nun 196 ve 198'inci maddeleriyle bu hakkın dayatılması sağlanır.[33]

Boşanma veya ayrılık davası derdestken hâkimi meşgul eden meselelerden biri eşlerin barınma ve geçimlerinin sağlama alınmasıdır. Yine Türk Medenî Kanunu'nun 197'nci maddesine göre kişilik hakkı zedelendiği için ayrı yaşama hakkına kavuşan eş kendisine tedbir nafakası bağlanmasını hâkimden talep edebilir. İşbu davaların açılmasıyla kişilik hakkı ihlâl edilen ve kendi başına ekonomik varlığını idame ettiremeyen eş, maddî imkânları daha iyi olan diğer eşten tedbir nafakası talep edebilir. Bu malî katkı karar kesinleşinceye kadar devam eder. Tedbir nafakası belirlenirken kusur araştırması yapılmaz.[34] Yargıtay, erkek eşin gelirinin bulunmamasını, kadın yararına tedbir nafakasına hükmedilmesine engel saymamaktadır. Doktrinde bu içtihat eleştirilmektedir. Çünkü

---

[33] DURAL, M./ÖĞÜZ, T./GÜMÜŞ, M. A., Türk Özel Hukuku, C. III Aile Hukuku, Filiz, 17. Baskı, İstanbul, 2022, 173, 174. ERDEM, M./MAKARACI-BAŞAK, A., Aile Hukuku, Seçkin, 1. Baskı, 2022, 216, 217. KILIÇOĞLU, A. M., Aile Hukuku, Turhan, 6. Baskı, Ankara, 2022, 165-171. AKINTÜRK, T./ATEŞ, D., Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku, C.II, Beta, 24. Baskı, İstanbul, 2022, 114. DOĞAN, İ., "Türk Medenî Kanunu'nun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası", Public and Private International Law Bulletin, 35/1, 66, 67. GÜRPINAR, D., "Eşlerin Evlilik Birliğinin Giderlerine Katılma Borcu", Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 2013, 8/Özel, 1296-1318. ERKAN, U. V., "Türk Medenî Kanunu'nda Evlilik Birliği İçerisinde Kadının Ekonomik ve Sosyal Hakları", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2018, 134, 433, 436, 445. SİLAH, S., Türk Hukuku'nda Evlilik Birliğinin Korunmasında Hâkimin Müdahalesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Medenî Hukuk Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: O. S. Aydos, Ankara, 2015, 17, 21, 38-40, 49, 54-56, 68, 74, 75. DEMİR, R., "Yoksulluk Nafakasının Sona Erme Sebepleri ve Yoksulluk Nafakasının Süresizliğine Dair Tartışmalar", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2020, 147, 223.

[34] DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 135-137, 198-200. SİLAH, 90, 91. KILIÇOĞLU, 119. AKINTÜRK/ATEŞ, 284. ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 156-159. DOĞAN, 61-66. PEKMEZ, C., "Tedbir Nafakasına İlişkin Güncel Yargıtay Kararlarının İncelenmesi", İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2021, 7/1, 144-149. BAYRAM, A. E., "Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun Tedbir Nafakasına Dair 25.10.2018 Tarihli ve 2017/2-1891 Esas, 2018/1577 Karar sayılı Kararının Değerlendirilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2019, 144, 220-242. ÖCAL, M., Yoksulluk Nafakasının Süresi, On İki Levha, 1. Baskı, İstanbul, 2019, 17.

ekonomik yeterliliği bulunmayan kişi nafaka borçlusu addedilemez.[35] Ayrıca Yargıtay'ın bu bakış açısının kişinin maddî ve manevî varlığını geliştirme hakkını ihlâl ettiği dile getirilmektedir.[36] Esasen sağlıklı olup da çalışmamak için özel gerekçesi bulunmayan kadın veya erkeğin kayıt dışı çalışarak yahut âtıl yaşayarak kanunî yükümlülüklerini ifadan gerekçesiz kaçınması hukuk düzenince desteklenmemelidir. Elbette fiziksel veya psikolojik çaresizliklerinden kaynaklanan para kazanma engelleri nafaka borçlusunun lehine dikkate alınabilir. Yargılamada böylesine manilerin aydınlatılması, tıbbın ilgili alanlarında uzmanlığı haiz hekimlerden sadır bilirkişi raporu gerektirir.

İştirak nafakası, soybağının hukuken kurulmasına bağlıdır ve özelliği gereği irat şeklindedir. Türk Medenî Kanunu'nun 169'uncu maddesi, 182'nci maddesinin 2'inci fıkrası, 327 ve 329'uncu maddelerinin 1'inci fıkraları, 332'inci maddesinin 1'inci fıkrasıyla 333'üncü maddesi uyarınca, velâyet hakkı kendisine bırakılmayan ebeveyn velâyet hakkını haiz ebeveyne küçüğün bakımı ve eğitim giderleri için malî gücü oranında katkıda bulunmalıdır. Türk Medenî Kanunu'nun 329 ve 330'uncu maddelerine göre, her ay peşin ödenen iştirak nafakası, ana babanın çocuğuna bakım borcuna bağlı vaziyette, çocuk ergin oluncaya değin varlığını sürdürür. Hükmün kesinleşmesinden sonra, gelecek aylarda, nafakanın miktarının artırılması veya azaltılması mahkemeden talep edilebilir.[37]

Türk Medenî Kanunu'nun 175 ila 178'inci maddelerinde düzenlenen yoksulluk nafakası, evliliğin sona ermesi üzerine yoksulluğa düşen tarafa, kural olarak süresiz, eski eşin bir miktar para ödemesidir. Bunun

---

35 BAYRAM, 243, 244. PEKMEZ, 155-158. HAMZAÇEBİ, M., "Türk Medenî Kanunu'na Göre Boşanma ve Ayrılık Hâllerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2002, 10/3-4, 24-32.

36 PEKMEZ, 156, 157.

37 DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 150, 151, 200. AKINTÜRK/ATEŞ, 316. AKINTÜRK/ATEŞ, KILIÇOĞLU, 153, 154. ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 184-186. DOĞAN, 67-76. SİLAH, 91, 92. HAMZAÇEBİ, 38-42. ÖCAL, 20. TÜRKMEN, A., "Eğitim Nafakası (TMK m. 328/II)", Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 2013, 8/Özel, 2731, 2733, 2734. CEYLAN, E., "İştirak Nafakasının Belirlenmesiyle İlgili Seçilmiş Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2017, 133, 301-308.

için alacaklının kusurunun borçlununkinden daha ağır olmaması şartı aranır. Nafaka miktarıyla süresi veya süresiz yapısı yanı sıra irat yahut sermaye biçiminde ödenmesi, alacaklının ihtiyaçlarına, özellikle borçlunun ekonomik durumuna göre hâkim tarafından belirlenir ve değişen şartlara uyarlanır.[38] Davalı ve davacı ikisi birden asgarî ücretle çalışıyorsa yoksulluk nafakasına hükmedilmez. Sadece davalı eski eş asgarî ücretle çalışıyor ve davacı işsizse, yoksulluk nafakasına hükmedilir fakat

---

[38] DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 157-164. KILIÇOĞLU, 133-135. AKINTÜRK/ATEŞ, 301-309. HAMZAÇEBİ, 32-38. DOĞAN, 77-94. ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 201-213. ÖCAL, 33-64. HATEMİ, H., Aile Hukuku, On İki Levha, 9. Baskı, İstanbul, 2021, 137, 138. KÖKSALAN, F., "Yoksulluk Nafakasında Süre Unsuru ve Nafakanın Kadın Bakımından Anlamı", İstanbul Barosu Dergisi, 2020, 94/3, 46, 47. ÖCAL AKİPEK, Ş., "Hukukumuzda Yoksulluk Nafakası", İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, Nafakama Dokunma Özel Sayısı, 8 Mart 2020 Özel Sayısı, 14-19. EROĞLU, Ş., "Yoksulluk Nafakasında Yeni Yasal Düzenlemeye İhtiyaç Yoktur", İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, Nafakama Dokunma Özel Sayısı, 8 Mart 2020 Özel Sayısı, 6, 7. MOROĞLU, N., "Yoksulluk Nafakası Tartışmaları", İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, Nafakama Dokunma Özel Sayısı, 8 Mart 2020 Özel Sayısı, 11, 12. KULAKLI, E., "Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasının Süresi Bağlamında Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, 5/2, 241-255. KARTAL, N., Türk Hukuku'nda Yoksulluk Nafakası, Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı, Danışman: C. Yavuz, İstanbul, 2019, 34-74. DEMİRBAŞ, A., "Güncel Tartışmalarla Yoksulluk Nafakası", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, 5/2, 225-229. YILDIRIM, E., Yoksulluk Nafakası, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: İ. Yücer Aktürk, Ankara, 2020, 25-67. ÇİTAK, B., "Yoksulluk Nafakası", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2016, 74/1, 241-254. FIRAT SOMKAN, A., Yoksulluk Nafakası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: H. İşgüzar, Ankara, 2019, 9-42. ŞAHİN, M., "Türk-İsviçre Medenî Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, 21/3, 78-89. ÖZŞENOL, D. Y., "Yargıtay Kararları Işığında Asgari Ücret Düzeyinde Gelir Elde Etmenin Yoksulluk Nafakasının Kabulü Üzerindeki Etkisi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 7/40, 88-92. YURT, H., "Özel Olan Politiktir: Medenî Kanunun "Süresiz Nafaka" Düzenlemesi İkinci Dalga Feminizmin Anti-Liberal Bir Mirası Mı, Yoksa Hak Arama Hürriyetinin Asgari Ölçüde Bir Tezahürü Mü?", Ankara Barosu Dergisi, 2020/2, 176, 177. ÖZDEMİR, H., "Yoksulluk Nafakasında Süresizlik Sorunu", Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Aile Sempozyumu, https://www.tihek.gov.tr/doc-dr-hayrunnisa-ozdemir/ (Erişim Tarihi: 2.4.2022). İPEKYÜZ YAVUZ, F., "Yoksulluk Nafakası", Mahkeme Kararları Işığında Nafaka Araştırması-Hukukî Bir İnceleme, Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Diyarbakır, 2021, 10.

bunun miktarı semboliktir.[39] Tedbir nafakasında olduğu gibi yoksulluk nafakasında da bu kurumlara atfedilecek sosyal misyon özenle denetlenmelidir. Yoksulluk nafakasının, sağlıklı olup da çalışmamak için özel gerekçesi bulunmayan kadın veya erkeğin kayıt dışı çalışmasına yahut keyfi âtıl yaşamasına özendirir vaziyet alması sakıncalıdır.

Yardım nafakasına gelince, bu kurum kanun koyucunun yoksulluğa karşı ihdas ettiği tedbir mekanizmalarından biridir. Amacı, yakın hısmı yoksulluktan kurtarmakla sınırlıdır.[40] Türk Medenî Hukuku'nda yardım nafakası, kanundan doğan borç statüsünde, Türk Medenî Kanunu'nun 364 ila 366'ncı maddelerinde düzenlenir. Hâkimin yardım nafakasına hükmetmesinde, taleple bağlılık, yoksulluk/muhtaçlık hâli, alt-üst soy ve kardeşler arası hısımlık ilişkisi ve ödeme kabiliyeti şeklinde şartlardan bahsedilir. Kardeşin nafaka borçlusu sayılması refah hâlinde yaşamasına bağlıdır.[41] Yalnız aile bağlarını temelinden sarsan, özellikle

---

39 ÖZŞENOL, 96-101. Her iki eşin de asgarî ücretle çalışması durumunda, yoksulluk nafakasına hükmedilmez (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, Esas: 2015/18663, Karar: 2016/10813, Tarih: 1.6.2016). Asgarî ücret seviyesinde gelire sahip olunması yoksulluk nafakası bağlanmasını olanaksız kılmaz (Yargıtay 3. Hukuk Dairesi, Esas: 2016/6199, Karar: 2016/10144, Tarih: 27.6.2016).

40 DEMİRSATAN, B., "Yoksulluğa Karşı Bir Tedbir Olarak Yardım Nafakası (MK m. 364-366)", 6. Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali Yoksulluk Tebliğler, On İki Levha, 1. Baskı, İstanbul, 2017, 94. Aynı yönde bakınız: ÖZDEMİR, H., "Yargıtay Kararları Işığında Türk Medeni Hukukunda Yardım Nafakası", Terazi Hukuk Dergisi, 2014, 100/9, 66-68. UZUN BİRİNCİ, T., "Eğitimine Devam Eden Ergin Çocuğa Ödenen Nafakanın Bazı Yargıtay Kararlarında Yardım Nafakası Olarak Nitelendirilmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, 20/2, 100.

41 DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 382-394. HATEMİ, 192, 193. AKINTÜRK/ATEŞ, 443-453. KILIÇOĞLU, 529-532. KARTAL, 29. TÜRKMEN, 2707. DEMİRSATAN, 79-88. UZUN BİRİNCİ, 100-115. ÖZDEMİR, Yardım, 66-70. ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 491-500. ÇAKIRCA, S. İ., "Kardeşler Arasında Nafaka Yükümlülüğü", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015, 64/1, 68-77. DEMİRAL, M., "Aile Bağlarının Ortadan Kalktığı Hâllerde Yardım Nafakası Talebinin Yerindeliği Hakkında Bir Yargıtay Kararı İncelemesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2009, 11/3, 1114-1127. KONURALP ÇİLENTİ, A., "Türk-İsviçre Hukuku'nda Yardım Nafakası Yükümlülüğünün Hakkaniyete Aykırılık Nedeniyle Azaltılması veya Kaldırılması", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, 22/2, 1024-1031. AŞIK, G., Türk Medenî Kanunu ve Yargıtay Kararları Kapsamında Yardım Nafakası, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: A. Karakocalı, Eskişehir, 2019, 14-57. Yardım nafakası hakkında ayrıca bakınız: İPEK, N., "Roma Hukukunda Yardım Nafakası

ağır kusuruyla ailevî vazifelerini yerine getirmeyen akrabanın nafaka alacaklısı sayılması örtülü kanun boşluğuyla ekarte edilebilir. Zira aile bağlarını temelinden sarsan olaylar, yardım nafakası yükümlülüğünün ortadan kalkmasına sebep olabilir.[42]

Türk Medenî Kanunu'nun 328'inci maddesinin 2'inci fıkrasında erginliğe kavuştuğu hâlde eğitimi devam eden çocuğun soybağını haiz ebeveynlerinden talep edebileceği eğitim nafakası, yardım nafakası spektrumunda sayılabilir.[43] Aksi yönde görüş ise, Türk Medenî Kanunu'nun 328'inci maddesinin 2'inci fıkrasında münhasıran ifade edilen eğitim nafakasının yardım nafakasından ayrıldığını kabul eder. Basitçe anne babanın ergin çocuğuna bakma yükümlülüğü istisnaidir. Eğitimi devam eden ergin kişi anne babasından eğitim nafakası talep edebilecekse artık yardım nafakası talep edemez. Yardım ve eğitim nafakaları, kanundaki yerleri, yükümlüleri, alacaklıları, kapsam ve koşulları bakımından birbirlerinden tamamen farklıdır.[44] Bu fikre katılmak uygundur. Eğitim nafakasının yardım nafakasından bağımsız vaziyette kendine özgü amacı, kanun maddesi ve yasal koşulları bulunmaktadır. *Ratio legis* ve *conductio iuris* açısından değerlendirildiğinde eğitim nafakasının yardım nafakasından ayrıştığı gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.

Yükümlülüğü", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi-Hukuk Araştırmaları Dergisi, 2013, 19/3, 289, 290.

42 DEMİRAL, 1131-1136. KONURALP ÇİLENTİ, 1031-1047. AŞIK, 17-19. TÜRKMEN, 2734, 2736. Yardım nafakası alacaklısının iyiniyetli olması gerektiği yönünde bakınız: ÖZDEMİR, Yardım, 69, 70. UZUN BİRİNCİ, 105. "Aile bağlarının temelinden sarsılması hâlinde, kurumun sağladığı hak ve mükellefiyetlerin de ortadan kalkması, Türk Medenî Kanunu'nun 2'nci maddesi uyarınca dürüstlük kuralı gereğidir" (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, Esas: 1995/12296, Karar: 1995/1222, Tarih: 2.2.1995). Aile bağlarının zayıflaması üzerine yardım nafakası yükümlülüğünün ortadan kalkmasında Yargıtay alt ve üst soy ayırımı yapmıştır. "Oğlun yardıma muhtaç duruma gelmiş babasına karşı asgarî yaşama giderlerini karşılama borcu, dürüsttük kuralı gereği ortadan kaldırılamaz. Aksini gerektirir. Zira altsoyun (oğlun) üstsoya (babaya) karşı yardım yükümlülüğü ile üstsoyun altsoya karşı yardım yükümlülüğünün ahlaki, geleneksel ve toplumsal nedenleri farklıdır. TMK m. 364 bu şekilde yorumlanmalıdır" (Yargıtay 3. Hukuk Dairesi, Esas: 2007/19271, Karar: 2008/860, Tarih: 22.1.2008).

43 AŞIK, 30, 33, 34. ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 186, 492, 493. ÖZDEMİR, Yardım, 69.

44 TÜRKMEN, 2708-2709. UZUN BİRİNCİ, 89, 119-121. DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 362, dipnot: 338. KILIÇOĞLU, 486, 487. HATEMİ, 187. AKINTÜRK/ATEŞ, 401.

B. DİYARBEKİR ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE ÂMİD MAHKEMESİ'NİN NAFAKA HAKKINDA BAZI İLÂMLARI

Diyarbekir şer'iyye sicillerinde 18'inci yüzyıl Âmid Mahkemesi'nin 3709, 3715, 3754, 3789 ve 3828 numaralı sicillerinde, evlilik, hısımlık ve kimsesiz çocukların nafakaları hakkında otuz sekiz adet hüccet ayıklanmıştır. Derlenen ilâmların yorumlanması sonraki bölüme ertelenmiştir.

Mehmet Nebi'nin küçük kızı Ümmü'ye altı akçe nafaka bırakması müteveffanın nafaka vasiyetinden ileri gelmektedir.[45] Nesli, mehir, iddet nafakası ve gümüş kemer karşılığında kocası Halil İbrahim'den boşanmıştır.[46]

Durali Allahyâdı ile Fatma'nın boşanmasında, Fatma'nın babası Süleyman'a verilen başlığın yine onda kalması üzerine Fatma iddet nafakasından vazgeçmiştir.[47]

Mehir, iddet nafakası ve kişisel eşyasından feragat ederek Ahmet Mahmut'tan boşanan Fatma'nın sonradan ev eşyasını talep etmesi, olumsuz karşılanmış, bu istem reddedilmiştir.[48]

Müteveffa Molla Mehmet'in küçük çocuklarına nafaka takdir edilmiştir. Bu nafakanın tahsil edilmesi için Molla Abdurrahman'a müteveffanın mülkünü satma yetkisi verilmiştir.[49]

Mehmet Paşa Mahallesi'nden Hamide ile Ubeyd'in muhâlea/hul yargılamasında, Hamide, yüz kuruş mehir alacağından vazgeçtiği gibi iddet nafakasıyla barınma masraflarını da üzerine almıştır.[50]

---

45 Diyarbekir şer'iyye sicilleri, Âmid Mahkemesi, 3709 Numaralı Sicil, 2b-3. Bu çalışmada sadece Diyarbekir şer'iyye sicillerinde yer almış ve yalnız Âmid Mahkemesi tarafından karara bağlanmış hüccetler anılmaktadır. Bu nedenle, Âmid Mahkemesi ilâmlarına aşağıda değinilirken, ilk sırada sicil, ikinci etapta karar numarasına atıf yapılmaktadır.

46 3715, 10b-3.

47 3715, 14a-3.

48 3715, 26b-2.

49 3754, 95b-3.

50 3754, 101a-1.

Müteveffa İsmail'in küçük oğlu Yusuf'un nafakası için taşınmaz payının paraya çevrilmesi yoluna başvurulmuştur. Bunun için terekedeki evin iki hissesinin satılmasına karar verilmiştir.[51]

Hatice'nin kocası Hasan'ın "Altı ay sonunda gelmezsem boş ol" dediği şahitlerce doğrulanmıştır. Süresinde evine dönmeyen Hasan'la zevcesi Hatice'nin bu beyana göre boşanmalarına karar verilmiş ve nafaka hücceti hazırlanmıştır.[52]

Emine ve Abdulkadir'in evliliklerinin muhâlea/hul ile sona ermesine karar verilmiştir. Bu ilâmda, Emine'nin kırk kuruş mehir alacağının muaccel yirmi kuruşundan ve nafaka gibi diğer alacaklarından vazgeçtiği belirtilmiştir.[53]

Seyyid el-Hac Mustafa'nın korumasındaki Ebubekir'den olma Ahmet'e mahkeme tarafından karşılanan on iki akçe nafaka tayin edildiği gibi Seyyid el-Hac Mustafa'ya istidâne izni de verilmiştir.[54]

Müteveffa Yusuf'un oğlu Ahmet'e annesi Rahmet vasi tayin edilmiş ve Ahmet için nafaka tespit edilmiştir.[55] El-Hac Ebubekir'le cariyesinin oğlu İbrahim'e nafaka tayin edilmiştir.[56]

Ayşe ile İbrahim arasındaki boşanma muhâlea/hul yöntemiyle gerçekleşmiş; Ayşe, eski eşinden tahsil etme imkânına sahip olduğu hâlde, İslâm Aile Hukuku kaynaklı tüm alacaklarından vazgeçmiştir.[57]

Gülşenzadelerden Mehmet, cami avlusuna bırakılan bebeğe sahip çıkmıştır. Âmid Mahkemesi, adı Sadullah konan bu bebek lehine nafaka tayin etmiştir.[58]

İsmail'in oğlu müteveffa Osman'ın kızı Rukiye'ye sekiz akçe nafaka tayin edilmiştir. Çünkü terzi Osman'ın annesi Medine Hanım, torunu

---

51 3754, 116a-1.

52 3754, 110b-1.

53 3754, 123b-2.

54 3754, 130a-2.

55 3754, 140b-1.

56 3754, 141a-3.

57 3754, 143a-1.

58 3754, 143b-1.

Rukiye'nin masraflarını tek başına karşılayamadığını belirtmiştir. Ayrıca valide Medine'ye, istidâne izni verilmiştir.[59]

Rukiye ile Ahmet'in evliliklerinin muhâlea ile sona ermesine karar verilmiştir. Bu hüccette, Rukiye'nin, boşanmadan kaynaklı mehir, iddet nafakası ve barınma gibi alacaklarından vazgeçtiği netleştirilmiştir.[60]

Hoca Ahmet mahallesinden Fatma ile Hüseyin'in evlilikleri muhâlea ile sona ermiştir. Fatma, Hüseyin'den talep edebileceği İslâm Aile Hukuku'ndan mütevellit tüm alacaklarından vazgeçmiştir, özellikle on kuruş mehir ve iddet nafakasını kendi üzerine almıştır.[61]

Çupi Mahallesi'nden Hayat'ın küçük kızı Esma ile küçük oğlu Mustafa'ya on ikişer akçe nafaka tayin edilmiştir.[62] Müteveffa Erve'nin küçük çocuklarının nafakası için, annelerinden kalan evin Molla Mustafa'ya satılmasına karar verilmiştir.[63]

Müteveffa İzoli el-Hac Hasan'ın küçük çocuklarının nafakası için Ergani'nin Salihli köyündeki bağ varisleri tarafından Seyyid Hüseyin'den gelen Seyid Ali'ye satılmıştır.[64]

Hoca Ahmet Mahallesi'nden Raziye'nin küçük oğlu Hasan'a nafaka tayin edildiği gibi anne Raziye'ye istidâne izni de verilmiştir.[65] Müteveffa Mehmet Ağa'nın küçük oğlu İbrahim'e annesi Ümmü vasi tayin edilerek çocuk lehine nafaka bağlanmıştır.[66]

Müteveffa Mehmet'in küçük oğlu Osman'a annesi Münteha'nın talebi üzerine beher yevm on akçe nafaka tayin edilmiştir. Osman adına bağlanan nafakayı kullanma yetkisi annesi Münteha'ya tanınmıştır.[67]

Annesinin küçük yaştayken evlendirdiği İçkale'de oturan Rabia ve Ali'nin muhâlea/hul ile boşanmalarına karar verilmiştir. Bu kararla, Ra-

59 3754, 143b-4.

60 3754, 147a-2.

61 3754, 148b-3.

62 3754, 153a-2.

63 3754, 153b-1 ve 3754, 151b-3 (iki karar birbirinin aynıdır).

64 3754, 154a-1.

65 3754, 160a-3.

66 3754, 161a-1.

67 3754, 169b-2.

bia, Ali ile evliliğin sona ermesinden kaynaklanan malî içerikli tüm alacaklarından vazgeçmiştir.[68]

Ali'den boşanan Gülcü, mehir ve nafakasını vermesi için eski kocasını dava etmiştir. Şahitler, Ali'nin söz konusu mehir ve nafakayı daha önce ödediğini beyan etmiştir. Bu gerekçeyle alacak davası reddedilmiştir.[69]

Müteveffa Ali'nin küçük çocuklarının (ikisi kız ikisi erkek) nafakasının temin edilmesi amacıyla terekedeki bağın üzerindeki siyah üzümle Yahudi tarafından Aslan Raşa'ya satılmasına karar verilmiştir.[70]

Ümmü, Bağdat'a giden eşi Ketenci İbrahim Yusuf Abdullah'tan boşanmıştır. Zaten Ketenci, yola çıkmadan önce, bir sene tamamlandığında hâlâ dönmemiş olursa "zevcem Ümmü benden bir talâk boş olsun" demiştir ayrıca boşanırken Ümmü'nün nafaka ve sair alacaklarını tahsil etmesini onaylamıştır. Mahkeme, Ketenci'nin bu beyanına dayanarak, Ketenci ile Ümmü'nün evliliklerini sona erdirdiği gibi Ümmü lehine nafaka da takdir etmiştir.[71]

Hüsameddin Mahallesi'nde ikamet eden Sultan ile Ali Mehmet'in muhâlea/hul içerikli boşanma talebi incelenmiştir. Sultan, on kuruş mehir ve iddet nafakasından feragat etmiştir.[72]

Hoca Ahmed Mahallesi'nde oturan Rabia ve Mehmet'in muhâlea/hul yargılamasında Rabia, on beş kuruş mehir alacağından vazgeçtiği gibi iddet nafakasını da kendi üzerine almıştır.[73]

Diyab'dan olma Meryem ile Cuma Ali arasındaki boşanma davasında, muhâlea/hul yöntemi tercih edilmiştir. Meskenler Köyü sakinlerinden Meryem'in otuz kuruş mehir alacağı, gümüş bileziği ve iddet nafakasından kendi rızasıyla feragat ettiği görülmektedir. Taraflar, bir-

---

68 3754, 171a-1.

69 3754, 171b-3.

70 3754, 178b-2.

71 3789, 1a-2.

72 3789, 3b-1.

73 3789, 5b-1.

birlerini ardıl davalardan ibra etmişler ve aralarında niza kalmadığını beyan etmişlerdir.[74]

Nasef'ten olma Betyon ile Eplo'dan olma Tomo arasındaki boşanma ve nafaka davasında Tomo iaşesinden vazgeçmiş, yalnız eski eşinin sulbundan çocuğuna nafaka tahsis edilmiştir. İlâmda, işbu boşanma muhâlea/hul şeklinde anılmıştır. Kıtırbil-i zimmî köyünde oturan Betyon ve Tomo birbirlerine karşı "aralarında herhangi niza, ihtilaf veya alacak kalmadığını" beyan etmişlerdir. Betyon'un çocuğunu terbiye hakkı bâkidir.[75]

Molla Cenan Mahallesi'nde ikamet eden Aslan Nami bizzat yanında büyüttüğü Ebdo Emirhan'ın küçük oğlu İshak için babası Ebdo Emirhan'dan nafaka talep etmiş ve böylece altı akçe nafakaya hükmedilmiştir. Ayrıca İshak'ın tebennî ile emanet bırakıldığı Aslan Nami'ye istidâne izni verilmiştir.[76]

Seyyid Hüseyin'in eşi Ümmü dava açmıştır. Bu davada, Ümmü, gerek zatının gerek Seyyid Hüseyin'den oğlu İbrahim'in zarurî masrafları için nafaka istemiştir. Böylece Ümmü lehine on beş akçe nafaka kararlaştırılmıştır.[77]

Camiunnebi Mahallesi'nde İsrafil'den gelen Seyyid Mehmet vefat etmiştir. Seyyid Mehmet'in küçük oğlu İsrail'in vasisi Seyyid el-Hac Feyzullah'ın korumasındaki çocuk için nafaka ve sair talepleri, altışar akçe meblağından takdir edilmiştir. Vasiye çocuğun nafakasını tahsil etmek için terekedeki mallara rücu ve istidâne izni verilmiştir.[78]

Hasan Beşe'nin boşadığı hanımına bir kereye mahsus otuz kuruş nafaka vermesi takdir edilmiştir. Hasan Beşe'nin hanımı, ilk başta talep ettiği iki yüz kuruşluk mehir alacağını, daha sonra eski eşine hul eylemiştir. Hasan Beşe'nin zevcesinin mehir alacağından vazgeçmesi mah-

74 3789, 14b-2.

75 3789, 9b-1.

76 3789, 20b-1.

77 3789, 42a-3.

78 3789, 39a-2.

kemede Dellâl Ahmet Beşe ve Kürdoğlu Mehmet Beşe şahitliğinde gerçekleşmiştir. [79]

Şeyh Matar Mahallesi'nde sakinken vefat eden Antoş Osib'in kızı Sidiye'ye verilen nafakanın yeterli gelmemesi ve muhtaç kalması üzerine, kendisi lehine altmış akçe nafakaya hükmedilmiştir. Ayrıca işbu nafakanın tahsili için müteveffa babası Antoş Osib'den kalan mala Sidiye'nin rücu etmesine izin verilmiştir.[80]

Bezzaz Molla İsmail ile Hüseyin Ağadan olma Esma Hatun'un boşanmalarında, mehir ve nafaka verilmesi sağlanmıştır. Öyle ki Esma Hatun'un muaccel mehir alacağı yanı sıra kadife cüppe, saç tokası ve entari haricinde, iddet nafakası, doğması beklenen bebeğe ise yedi yaşına kadar terbiye ve nafaka kararlaştırılmıştır.[81]

Kumar oynamayı itiyat hâline getirmiş hatta Ramazan ayında bile kumar oynamış kocası Sinan'ı boşayan Hacı Hasan Ağa'dan olma Zeliha'nın üç ay on günlük nafakasını ve mehir alacağını tahsil etmesi uygun görülmüştür.[82]

C. ÂMİD MAHKEMESİ SİCİLLERİNDEN SEÇİLEN NAFAKA KONULU KARARLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Âmid Mahkemesi'nin nafaka konulu kararlarının değerlendirilmesi, incelenen yüzyılda Diyarbekir'deki boşanmış kadınların ve bakıma muhtaç kimsesiz veya terk edilmiş çocukların sosyal ve ekonomik konumlarını ortaya koyabilir. Doktrinde, 17'nci yüzyıl Konya şer'iyye sicillerinde, kadınların kendilerinin ve/veya çocuklarının iaşesini temin amacıyla nafaka taleplerinde çekingen davranmadıkları, bu haklarının peşinden gittikleri belirlenmiştir.[83] Acaba nafakalarına yönelik hukukî mücadelelerinde Diyarbekir'deki kadınlar da aynı düzeyde cesur muydu?

Âmid Mahkemesi'nin nafaka konulu kararları doktrinde tahlil edilmiştir. İlk analize göre, 18'inci yüzyıl Diyarbekir şer'iyye sicillerinde,

---

79 3828, 1a-1.

80 3828, 28a-3.

81 3828, 5a-1.

82 3828, 25a-1.

83 TEZCAN, 191. ÖZENÇ, 94.

kadınların, kocalarına borç verdikleri, taahhüt ettiği mehirleri ödemeyen eşlerinin takipçisi oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, muhâlea/hul yoluyla boşanma, diğer Osmanlı vilayetlerinde olduğu gibi Âmid'de de en fazla tercih edilen yoldur. Bu tarzda boşanma isteği kadın tarafından gelmiştir. Kocasından boşanmak isteyen kadınların, mehir, nafaka gibi temel haklarından vazgeçmelerinin yanında, bazen kocalarına ilave ödeme yaptıkları belgelere yansımıştır.[84] İkinci değerlendirmeye göre, boşanma davalarının üçte birinde nafakaya hükmedilmiştir. Nafaka miktarı alacaklı ve borçlunun refah seviyesiyle ilgilidir; günlük beş ila on beş akçe arasında değişiklik göstermektedir. Ödeme süresi, iddet müddetiyle sınırlıdır. Nafaka konulu davaların dörtte birinde kadınlar nafaka gibi sair malî yönlü haklarını talep etmekten vazgeçmiştir. Kadınların böylece hem nafakadan hem de evinin geçimi için gerekli masraflardan feragat ettiği anlaşılmaktadır. İddet süresi için belirli nafakaların tayin edildiği ama çoğu kadınların söz konusu nafakayı kabul etmedikleri görülmüştür.[85]

Anılan görüşlere kısmen katılmak mümkündür. Kararların on adedinde muhâlea uygulanmıştır.[86] Fakat on kararın nafaka konulu davaların tamamının sayısıyla oranlanmasına karşı çıkılmalıdır. Bu bakış açısında muhâlea oranı dörtte bire tekabül etmemektedir. Öyle ki, incelenen otuz sekiz karardan on dokuzu boşanma hakkında değildir.[87] Bakıma muhtaç kimsesiz çocukların nafaka davalarıyla hul içeren boşanmaları oranlamak anlamlı sonuç vermez. Boşanma hakkında on dokuz karardan onunda evlilikler muhâlea/hul yöntemiyle sona ermiştir. Öyleyse evliliklerin sona ermesinde muhâlea/hul pratiği, on dokuzda on, yani aşağı yukarı yüzde elli iki oranına karşılık gelmektedir. Diğer taraftan kendilerine nafaka önerildiği hâlde kadınların bu öneriyi reddettikleri açıklaması şüphe uyandırıcıdır. Söz konusu feragatlerin, kadınların

---

84 ÖZENÇ, 73, 121, 122.

85 İSTEK, 1109, 1120.

86 3754, 101a-1; 3754, 123b-2; 3754, 143a-1; 3754, 147a-2; 3754, 148b-3; 3754, 171a-1; 3789, 3b-1; 3789, 5b-1; 3789, 14b-2; 3789, 37b-1.

87 3709, 2b-3; 3754, 95b-3; 3754, 116a-1; 3754, 130a-2; 3754, 140b-1; 3754, 141a-3; 3754, 143b-1; 3754, 143b-4; 3754, 153a-2; 3754, 153b-1 ve 3754, 151b-3 (iki karar birbirinin aynıdır); 3754, 154a-1; 3754, 160a-3; 3754, 161a-1; 3754, 169b-2; 3754, 178b-2; 3789, 20b-1; 3789, 42a-3; 3789, 39a-2; 3828, 28a-3.

keyiflerinden veya isteksizliklerinden kaynaklandığını andıran yorumlama tarzı isabetli sayılmayabilir. İddet süresine ilişkin nafakaların kadınlara önerilmesi fakat onların her nasılsa bu nafakaları kabul etmemesi şeklindeki açıklama hayatın olağan akışına uymayabilir.

İslâm Aile Hukuku gereği, muhâlea/hul boşanmalarında, eşini ayrılığa ikna etmeyi arzu eden kadının ayrılık sonrası alacaklarını talep etmekten çoğunlukla vazgeçmesi, yukarıda açıklanmıştır.[88] Türk Medenî Hukuku'na gelince, Türk Medenî Kanunu'nun 174 ve 175'inci maddelerine göre kadın veya erkek fark etmeksizin ağır kusurlu eşin maddî tazminat veya yoksulluk nafakası talebi reddedilir. Lâkin dava süresini kapsayan tedbir ve çocukların bakımına katkı sağlayan iştirak nafakaları eşlerin kusurundan bağımsızdır. Tabii ki eşlerin birbirlerini beğenmemesi ve/veya arzulamaması, zina yapmadıkları sürece, onlara kusur atfına mahal vermez. İddiaların kanıtlanması kaydıyla, eşlerden sadır geçimsizlik ve haksızlık kusur addedilebilir. Yalnız evliliğin sona ermesinde ağır kusur, tedbir ve iştirak nafakalarının hak edilişinde dikkate alınmaz.[89] Bu bilgiler ışığında, 18'inci yüzyıl Diyarbekir şer'iyye sicillerinde belirli bedeller ödeyerek âdeta ne olursa olsun evlilik birliğinden kurtulmayı arzu eden kadınların oranı on dokuzda on (takribi yüzde elli iki) tespit edilmekle, bu durumlarda kadınların kâfi korunup korunmadığı veya onlara ağır kusur atfedilip edilemediği belirli değildir. Âmid Mahkemesi'nin incelenen ilâmlarında sadece boşanmanın çeşidine ve

---

88 Bu boşanma şeklinde kadının konumu için bakınız: A- İslâm ve Türk Hukuklarına Göre Evliliğin Sona Ermesi ve Hısımlık İlişkilerinde Nafakalar, 1- İslâm Aile Hukuku'nda Evlilik ve Hısımlık Nafakası Hakkında Kısa Bilgiler.

89 Ağır kusurlu eş lehine maddî tazminat veya yoksulluk nafakasına hükmedilmez (DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 153, 158; KILIÇOĞLU, 129, 135; HATEMİ, 137, 138; ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 189, 190, 201. AKINTÜRK/ATEŞ, 295, 302. ÇİTAK, 242, 243; HAMZAÇEBİ, 25, 32, 33; ÖCAL, 49-54; ŞAHİN, 78, 84, 85; KULAKLI, 238, 241, 242; DOĞAN, 78, 79; DEMİR, 225, 228; ÖCAL AKİPEK, 15; EROĞLU, 6; MOROĞLU, 11; KARTAL, 41-50). Ağır kusurlu kadın yararına yoksulluk nafakası takdir edilemez. O hâlde, kadının yoksulluk nafakası talebinin reddi gerekir (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, Esas: 2019/4096, Karar: 2019/11459, Tarih: 25.11.2019). Ayrıca maddî tazminat, tedbir ve yoksulluk nafakaları hakkında daha ayrıntılı açıklamalar için bakınız: A- İslâm ve Türk Hukuklarına Göre Evliliğin Sona Ermesi ve Hısımlık İlişkilerinde Nafakalar, 1- İslâm Aile Hukuku'nda Evlilik ve Hısımlık Nafakası Hakkında Kısa Bilgiler, 2- Türk Medenî Hukuku'nda Evliliğin ve Bu İlişkinin Sona Ermesinin Eşler Açısından Doğurduğu Ortak Malî Sonuçların Özetlenmesi.

vazgeçilenlere yer verilmektedir, böylesine boşanmaların gerçek saikleri aktarılmamaktadır. Dahası, muhâlea/hul hakkındaki kararların metinlerinde, boşanan kadınların mehir, iddet nafakası ve kişisel eşyaları gibi kendi malî içerikli hakları dışında, ortak çocuklarının iaşesinden vazgeçip geçmedikleri de ekseriyetle net değildir. Bunlara karşılık, tersten yorum faaliyeti, kadınlar lehine nafakalı boşanma oranının aşağı yukarı yüzde kırk sekiz çıktığını göstermektedir ki bu oran boşanan kadınların ekonomik durumu hakkında iyimser manzara çizmektedir.

Türk Medenî Kanunu'nun 166'ncı maddesinin 3'üncü fıkrasında, ancak hâkim kararıyla vuku bulan anlaşmalı boşanmaya yer verilmektedir. Anlaşmalı boşanma protokolünün boşanma sürecini ve devamını yönetmesi sadece hâkimin onayıyla mümkündür. Hâkim bilhassa velâyet ve iştirak nafakasında takdir yetkisini kullanır.[90] İlk bakışta, muhâlea/hul, bazı açılardan anlaşmalı boşanmaya benzetilebilir. Öyle ki, anlaşmalı boşanma protokolünde sırf evlilik ilişkisinden kurtulmak için boşanma hukukundan mütevellit tüm alacaklarından vazgeçen eşin durumu muhâlea/hul uygulamasını andırmaktadır. Yalnız anlaşmalı boşanma protokolünde sırf boşanmak uğruna nafaka ve/veya tazminat talep etmediğini açıklayan kadın yahut erkek olabilir. Ayrıca, evliliği sona erdirirken eşit hak ve yetkilere sahip tarafların salt anlaşmasıyla

---

[90] Anlaşmalı boşanma protokolünde iştirak nafakasından vazgeçilmesi daha sonra iştirak nafakası davası açılmasına mâni olmaz (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, Esas: 2017/2613, Karar: 2019/1191, Tarih: 14.11.2019; SEÇER, Ö., "Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2016, 7/2, 269; ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 139, dipnot: 229). Anlaşmalı boşanma hakkında ayrıca bakınız: DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 122-124. KILIÇOĞLU, 111-113. HATEMİ, 126, 127. AKINTÜRK/ATEŞ, 269-271. ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 133-140.

Bu çalışmada nafakaya odaklanılsa da mehir konusuna Türk Aile Hukuku açısından kısaca değinilmelidir. Mehir alacaklısı kadın eşin anlaşmalı boşanmayla eşinden ayrılması olasılığında, anlaşmalı boşanma protokolünde engel hüküm bulunmuyorsa, evlilik birliğinin sona ermesiyle İslâm Aile Hukuku'na göre ödenmesi gereken mehir bağışlama hükümlerine tâbidir. Çünkü müeccel mehir, ileriye dönük (yani evliliğin boşanma ya da kocanın ölümüyle son bulması şartına bağlı) bağışlama vaadi şeklinde nitelenmektedir. TÜRKMEN, Mehir, 547-563. TEKELİOĞLU, 223, 224. Yine mehir sunmayı planlayan koca, tapuya kayıtlı taşınmaz mülkiyetini eşine devretmeyi resmî şekle uygun vaat etmişse, böylesine resmî senet (anlaşmalı) boşanma üzerine tescile zorlama davasına konu edilebilir meğerki kesinleşen mahkeme kararına derc edilen anlaşmalı boşanma protokolünde bu ardıl icbar davasına ket vuran madde bulunsun. TEKELİOĞLU, 244, 245.

değil ancak mahkeme kararının kesinleşmesiyle boşanma gerçekleşir. Üstelik, hâkim, protokolün tamamını kontrol ettiği üzere, özellikle velâyet ve iştirak nafakası konularında takdir yetkisini kullanır. En önemlisi, boşanmanın gerçekleşmesinde ve türünün netleşmesinde ne kadın ne de erkek eşin iradesi üstündür.

İslâm Aile Hukuku'nda sona eren evlilik hasebiyle kadına ödenen geçim nafakasının süre bakımından iddet müddetiyle sınırlandığı aktarılmıştır.[91] Nitekim 18'inci yüzyıl Âmid Mahkemesi ilâmlarında da kadın eş lehine iddet müddetine tekabül eden evlilik nafakasından bahsedilmektedir.[92] Aslında Türk Medenî Kanunu'nun 175'inci maddesinde yoksulluk nafakasının kural olarak süresiz düzenlenmesi, Yargıtay hatta Anayasa Mahkemesi içtihatlarına konu olduğu gibi,[93] akademik mecralarda da yoğun tartışılmaktadır.[94] Herhâlde, Türk Medenî Kanunu'nda,

---

91 Bu boşanma şeklinde kadının konumu için bakınız: A- İslâm ve Türk Hukuklarına Göre Evliliğin Sona Ermesi ve Hısımlık İlişkilerinde Nafakalar, 1- İslâm Aile Hukuku'nda Evlilik ve Hısımlık Nafakası Hakkında Kısa Bilgiler.

92 3715, 10b-3; 3715, 14a-3; 3715, 26b-2; 3754, 147a-2; 3789, 5b-1; 3789, 37b-1; 3789, 20b-1.

93 Türk Medenî Kanunu'nun 175'inci maddesindeki süresiz düzenlemesinin Anayasa'ya aykırı olduğu iddia edilmiş, fakat Anayasa Mahkemesi uygun olduğunu içtihat etmiştir (Anayasa Mahkemesi, Esas: 2011/136, Karar: 2012/72, Tarih: 17.5.2012, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120626-25.htm, Erişim Tarihi: 13.4.2022). Ayrıca, boşanma sonucunda yoksulluk nafakası ödemeye mahkûm edilmesi nedeniyle maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlâl edildiğini iddia eden başvurucunun başvurusu da reddedilmiştir (Anayasa Mahkemesi, Başvuru: 2015/11677, Tarih: 8.7.2020, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/11677, Erişim Tarihi: 13.4.2022). Yargıtay'ın, belirli süreli veya süresiz nafaka talep edilmesi hâlinde hâkimin daha az süre için nafakaya hükmedemeyeceği, bu hususta takdir hakkına sahip olmadığı yönünde yerleşik içtihatlarından biri anılmalıdır (Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, Esas: 2012/14283, Karar:2012/19487, Tarih: 11.7.2012).

94 Yoksulluk nafakasının kanunda kural olarak süresiz düzenlenmesinin yerinde ve böyle kalmasının uygun olduğunu; hâkimin nafakayı süreli veya süresiz belirlerken taleple bağlı olmaması gerektiğini (veya zaten hâlihazırda da bağlı olmadığını) savunanlar için bakınız: ÖCAL AKİPEK, 14-21. EROĞLU, 6-9. YURT, 181. MOROĞLU, 13. ÖZDEMİR, adı geçen eser. DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 160. Mezkûr kanunî düzenlemenin değişmesi gerektiği yönünde bakınız: YILDIRIM, 54-64. KARTAL, 76-112. DEMİRBAŞ, 229-233. KULAKLI, 261-264. UYANIK, 82, 83. ŞAHİN, 88, 89, 94, 95. DEMİR, 242, 243. ÖCAL, 149-158. İPEKYÜZ YAVUZ, 10, 11. Ayrıca bakınız: KILIÇOĞLU, 136. HATEMİ, 137. AKINTÜRK/ATEŞ, 305. Yoksulluk nafakasına ilişkin yasal düzenlemenin evliliğin süresinin dikkate alınması ve çalışma gücüne

yoksulluk nafakası, sırf kadın lehine değildir ve iddet müddetiyle takyit edilmemektedir. Yoksulluk nafakasını kural olarak süresiz planlayan Türk Medenî Kanunu'nun 175'inci maddesinin mevcudu korunmalı, bununla birlikte bu maddeye nafakanın süresi konusunda hâkimi geniş takdir yetkisiyle donatan yeni fıkra eklenmelidir. Söz konusu maddedeki "kural olarak süresiz" nafaka düzenlemesi evliliklerin uzun sürdüğü ve boşanan eşlerin bir daha evlenemeyeceği ön kabulüne dayanmaktadır. Ne var ki artık bu varsayıma itibar edilemez. Zira Türkiye İstatistik Kurumu 2021 verilerine göre, boşanmaların %33,6'sı evliliğin ilk 5 yılı, %20,9'u ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşmiştir.[95] Boşanmaların üçte biri evliliğin ilk beş yılına kadar gerçekleşiyorsa, bundan böyle süresiz nafaka prensibini sorgulamanın zamanı gelmiştir. Kaldı ki, Yargıtay'ın belirli süreli veya süresiz nafaka talep edildiğinde hâkimi buna uymak zorunda bırakan ve mahkemenin talep edilenden daha az süreli nafakaya hükmetmesini engelleyen içtihadı hayatın olağan akışına aykırıdır. Her davacı mümkün olan en fazlasını talep eder. Yargıtay'ın tekdüze tutumu, yoksulluk nafakası davacılarını her hâlükârda süresiz nafaka talep etmeye iter. Daha doğrusu malum Yargıtay içtihatlarını bilen hiçbir davacı süreli nafaka talep etmez. Esasen ilgili kanun maddesinin düzeltilmeye değil, ilaveye ihtiyacı bulunmaktadır. Hâkim, nafakanın miktarı bakımından elbette talep sonucuyla bağlıdır, ancak talep edilen tutara veya daha azına hükmedebilir. Ne var ki nafakanın süresi bakımından hâkimin talep sonucuyla bağlı olmadığını teyit eden fıkra eklenmesi önerilmektedir. Yürürlüğe konulması tavsiye edilen fıkrada, hâkimin sadece tarafların ekonomik durumlarını değil evliliğin süresini ve benzeri diğer koşulları da dikkate alarak hakkaniyete uygun nafaka süresini takdir edebilmesi netleştirilmelidir. Bu noktada, İsviçre Medenî

---

sahip kişinin keyfi çalışmamasının desteklenmemesi kaydıyla süresiz kalabileceği yönünde bakınız: ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 207, 208. Yoksulluk nafakasındaki süresizlik karakterinin değiştirilmesi gerektiği; bunun için, hâkime takdir yetkisi verecek şekilde, evliliğin süresi, velâyet durumu ve gelir getirici işte çalışma olasılığı gibi kriterlerin kanun metnine girmesinde fayda bulunduğu ve evliliğin süresine göre nafaka müddetinin sınırlanması gerektiği yönünde bakınız: KÖKSALAN, 57, 58.

95 Türkiye İstatistik Kurumu, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2021, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568, Erişim Tarihi: 13.4.2022.

Kanunu'nun 125'inci maddesinde sekiz bent hâlinde sayılan kriterler örnek alınabilir. Bir kere belirli miktarda yoksulluk nafakası talep edildikten sonra artık hâkimin tüm hâl ve şartları, özellikle sona ermiş evliliğin süresini, eşlerin yaşlarıyla sağlık durumlarını ve çalışma kudretlerini nazarı itibara alarak nafakanın süresini bizzat takdir etmesi en mantıklısıdır. Böylece doktrindeki tartışmalar son bulacağı gibi hâkimin nafakanın süresi konusundaki takdir yetkisinin önünü kesen Yargıtay kararları da etkisizleşecektir. Diğer taraftan, evliliğin müddetine göre nafaka süresini kanun koyucunun peşinen tayin etmesi şeklinde kazuistik düzenleme tehlikelidir. Böylesine kanunî dayatmanın somut olay adaletine her zaman hizmet etmeyeceği kolaylıkla öngörülebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslimler özel hukuk dâhilindeki meselelerin hâlli amacıyla kendi cemaatlerinin mahkemelerine müracaat edebilirdi. Buna rağmen, boşanma, nafaka ve miras ihtilaflarında kadıya başvurdukları vakiydi.[96] Gerçekten, 18'inci yüzyıl Âmid Mahkemesi'nin sadece nafaka hakkındaki ihtilaflarında bile iki tanesi gayrimüslimlerin birbirlerinden nafaka alacağı sorununu çözmüştür. İlkinde, iki gayrimüslim Betyon ve Tomo arasındaki boşanma ve nafaka ihtilafı giderilmiştir.[97] Yine müteveffa Antoş Osib'in kızı Sidiye'ye bağlanan nafaka miktarının artırılması da Âmid kadısı marifetiyle sağlanmıştır.[98] Gayrimüslimlerin kendi cemaat mahkemelerine değil de şer'iyye mahkemelerine başvurmaları çarpıcıdır. Zira şer'iyye mahkemelerinden biri statüsündeki Âmid Mahkemesi'nde, anılan iki davanın yargılama faaliyeti, her ne kadar tarafları Müslüman olmasa da İslâm Aile Hukuku'na göre yürütülmüştür. Öyleyse somut olaylardaki gayrimüslimler ya şer'i hukuka ya da başvurdukları kadının şahsına, belki de her ikisine itimat etmekteydi. Günümüzde Türk Medenî Hukuku'na dayalı yargılama

---

96 BULUT, 209, 210. Nitekim Siirt şer'iyye sicillerinde de çocuğa nafaka bağlanmasında Müslüman gayrimüslim çocuk ayrımına gidilmemiştir. SAVUR, 118. Kayseri'de şer'iyye mahkemesine başvuran kadınlar arasında gayrimüslim kadınlar bulunmaktadır. ESİRGEN ÖRSTEN, S., "Aile Hukuku ve Mülkiyet İlişkileri Açısından Klasik Dönem Osmanlı Hukuku'nda Gayrimüslim Kadın", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2016, 65/3, 895.

97 3789, 9b-1.

98 3828, 28a-3.

faaliyeti yürüten aile mahkemelerinde Müslüman veya gayrimüslim ayırımı bulunmadığı aşikârdır.

Doktrinde, Âmid Mahkemesi'nde kadınların ikame ettiği alacak davalarından yüzde yetmiş ikisinin davacı kadınlar lehine sonuçlandığı tespit edilmiştir.[99] Bu tespite, incelenen nafaka davaları özelinde katılmak mümkün değildir. Zira söz konusu otuz sekiz kararın dokuzunda ne davacı ne de hükümden yararlanan kadın veya kız çocuğudur.[100] Geriye kalan yirmi dokuz kararda davacı veya hükümden yararlanan taraf, zevce, anne veya kız çocuğu statüsündedir ki bunlardan on sekizinde kazançlı çıkan kadın veya kız çocuğudur.[101] 18'inci yüzyıl Âmid Mahkemesi'nde davacı kadınların kazandığı veya kız çocukları lehine nafakaya hükmedildiği dava oranı, yirmi dokuzda on sekiz yani aşağı yukarı yüzde altmış ikiye denk gelmektedir. İslâm Aile Hukuku'ndan farklı vaziyette, Türk Medenî Kanunu'nda, boşanma davası derdestken tedbir nafakası veya sonrasında iştirak, yoksulluk nafakalarıyla maddî, manevî tazminatların borçlusu yalnız erkek değil kadın da olabilir.[102] Daha doğrusu, 169, 174, 175 ve 197'nci maddelerin kurulumunda tazminat veya nafaka alacaklısının kadın veya erkek cinsiyeti etken sayılmamaktadır. Şu hâlde, Türk Medenî Kanunu'na göre Türk Aile Hukuku uygulamasında nafaka ve/veya tazminat davalarının kadınların lehine veya aleyhine sonuçlandığını sorgulamak anlamlı değildir. Çünkü bu sistemde nafaka alacaklısının cinsiyetiyle hukukî korelasyondan bahsedilemez.

İslâm Aile Hukuku'nda kimsesiz veya terk edilmiş çocukların iaşesinin kademeli olarak, tebennî ile emanet edilen ailesinden veya varsa vasisinden yahut hayırseverlerden karşılandığı aktarılmıştır. Öyle ki

---

99 ÖZENÇ, 94, dipnot 25.

100 3754, 116a-1; 3754, 130a-2; 3754, 95b-3; 3754, 141a-3; 3754, 143b-1; 3754, 153b-1 ve 3754, 151b-3 (iki karar birbirinin aynıdır); 3754, 154a-1; 3789, 20b-1; 3789, 39a-2.

101 3709, 2b-3; 3715, 10b-3; 3715, 14a-3; 3754, 110b-1; 3754, 140b-1; 3754, 143b-4; 3754, 153a-2; 3754, 160a-3; 3754, 161a-1; 3754, 169b-2; 3754, 178b-2; 3789, 1a-2; 3789, 9b-1; 3789, 42a-3; 3828, 1a-1; 3828, 28a-3; 3828, 5a-1; 3828, 25a-1.

102 Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: A- İslâm ve Türk Hukuklarına Göre Evliliğin Sona Ermesi ve Hısımlık İlişkilerinde Nafakalar, 1- İslâm Aile Hukuku'nda Evlilik ve Hısımlık Nafakası Hakkında Kısa Bilgiler, 2- Türk Medenî Hukuku'nda Evliliğin ve Bu İlişkinin Sona Ermesinin Eşler Açısından Doğurduğu Ortak Malî Sonuçların Özetlenmesi.

böylesine çocuğun bakım masrafları anılan kaynaklardan sağlanamıyorsa, nafakayı, büyüyüp çalışmaya başladığı zaman çocuğun kendi kazancından peyderpey tahsil edilmek şartıyla mahkeme karşılamaktadır. Kimsesiz çocuğun bakım masraflarının mahkeme veznesinden ödenen nafakayla temin edilmesi, son çare olarak başvurulan yöntemdir.[103] Nitekim bir ilâmın konusu, cariyesinden doğan oğlunun bakım masrafları için mahkemeden nafaka isteyen babadır. El-Hâc Ebubekir'le cariyesinin oğlu İbrahim'e mahkemenin nafaka ödemesine karar verilmiştir.[104] Ayrıca cami avlusuna bırakılan bebeğe sahip çıkan Gülşenzadelerden Mehmet'in adı Sadullah konan bu bebek lehine mahkemeden nafaka talep etmesi de aynı minvaldedir.[105] Yine teberru kastı olmaksızın koruma altına alınan Ahmet'e tebennî ailesinin reisi Seyyid el-Hac Mustafa'nın talebiyle mahkeme tarafından karşılanan nafaka belirlenmiştir.[106] Oysa Türk Medenî Kanunu'nun 312, 347, 365, 366, 432-436, 446, 447 ve 462'inci maddelerinde geçen kurumlarca yardıma muhtaç kişilere sarf edilen masraflar daha sonra bu kişilerden tahsil edilmemektedir. Bu konuda son olarak belirtilmelidir ki, Türk Medenî Kanunu'nun 365 ve 366'ıncı maddelerinde korunmaya muhtaç kişiye bakan kurumun yardım nafakasıyla yükümlü hısımlara nafaka alacaklısının halefi sıfatıyla nafaka davası ikame etmesi düzenlenmektedir.[107] Lâkin burada kurum korunmaya muhtaç kişinin zatına değil onun yardım nafakasıyla yükümlü hısımlarına yönelmektedir. Öyleyse Âmid Mahkemesi'nin anılan üç kararı hakkında şöyle değerlendirmelerde bulunulabilir. Güncel anayasa hukuku anlamında sosyal devlet ilkesinin Diyarbekir'de henüz uygu-

---

103 Kimsesiz veya terk edilen çocukların masraflarının karşılanması hakkında bakınız: A- İslâm ve Türk Hukuklarına Göre Evliliğin Sona Ermesi ve Hısımlık İlişkilerinde Nafakalar, 1- İslâm Aile Hukuku'nda Evlilik ve Hısımlık Nafakası Hakkında Kısa Bilgiler.

104 3754, 141a-3. Ayrıca bakınız: ÖZENÇ, 89. ÇITAK, 45.

105 3754, 143b-1.

106 3754, 130a-2.

107 Muhtaç kişiye bakan kurumun yardım nafakasıyla yükümlü hısımlara nafaka alacaklısının halefi sıfatıyla nafaka davası ikame etmesi hakkında bakınız: TÜZÜNER, Ö., "Korunmaya Muhtaç Yaşlılara Bakan Kurumlar ve Nafaka Yükümlüsü Hısımlar", Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2014, 9/113-114, 94, 99-101. Ayrıca bakınız: ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 498. DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 386. AKINTÜRK/ATEŞ, 448. UZUN BİRİNCİ, 113. KILIÇOĞLU, 532.

lanmadığı dönemde, teberru kastı olmaksızın tebennî ile bakımı üstlenilen kimsesiz çocuklar büyüyüp meslekî yaşamlarına adım attıklarında akranlarına oranla dezavantajlıydı. Çünkü kendileri lehine nafaka ödemiş mahkemeye borçlu vaziyette iş hayatına başlayan böylesine gençler, ilk kazançlarıyla önce bu borcu kapatmakla yükümlüydü.

Âmid'de kocalarıyla irtibatları kesilen kadınlar boşanma ve/veya nafaka için mahkemeye müracaat etmişlerdir. Bu kadınların talepleri iki yönlüydü; ya eşlerinin döneceği zamana kadar kendilerine nafaka bağlanmasını ya da kocalarından boşanmayı ve yine nafaka alacaklarının tahsil edilmesini talep etmişlerdir.[108] Hakikaten Âmid Mahkemesi'nin iki kararındaki nafakanın temelinde, iş için sefere çıkıp kendisinden bir daha haber alınamayan koca olgusu göze çarpmaktadır. Bağdat'a gidip geri gelmeyen Ketenci İbrahim Yusuf Abdullah'tan Ümmü'nün boşanması böyledir. Ketenci, yola çıkmadan önce, bir sene tamamlandığında hâlâ dönmemiş olursa eşine nafaka ve sair alacaklarını tahsil ederek boş olmasını beyan etmiştir.[109] Aynı yönde, Hatice'nin kocası Hasan'ın "Altı ay sonunda gelmezsem boş ol" dediği şahitlerce doğrulanmıştır. Süresinde evine dönmeyen Hasan'la zevcesi Hatice'nin evliliklerinin bu beyana göre sona erdirilmesine karar verilmiş ve nafaka hücceti hazırlanmıştır.[110] İslâm Hukuku doktrininde, yuvasından ayrılan kocanın böylesine şartlı talâk beyanı bulunmadığında, yalnız kalan zevcenin ne kadar süre eşini beklemesi gerektiği mezheplere göre değişkenlik arz etmektedir.[111] Diğer taraftan, nafaka bırakmamış gaip/mefkûd koca nedeniyle

---

108 ÖZENÇ, 126.

109 3789, 1a-2.

110 3754, 110b-1.

111 ÜNALAN, A., "İslâm Hukuku'nda Gaibin/Mefkûdun Evlilik ve Miras Durumu (Mukayeseli Olarak)", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, 3/1, 112-123. Belirtilmelidir ki, gaip veya mefkûd koca ardından kadın eşin beklemesi uygun görülen sürenin uzunluğu mezhepler arasında değişkendir. Kadın eşin, Hz. Ömer (r.a), dört yıl beklemesini; Hz. Ali (r.a) ise, kocasının ölümü kesinleşinceye kadar sabretmesini içtihat etmiştir. TOPÇUOĞLU, A. A., "İslâm Hukuku ve Türk Medenî Kanunu Bağlamında Gâibin/Mefkûdun Hükmen Ölü Sayılması Sonucunda Malların Hukukî Durumu", Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi, 2014, 8/19, 160-163. ÜNALAN, 113, 117, 124. Yalnız Hz. Ali'ye (r.a.) atfedilen görüşün gerçeğe uygunluğu doktrinde sorgulanmaktadır. ÜNALAN, 117, 118. Belki de mezhepler arası ayrışmanın sebebi, halifelerden ikisinin benzeri olaylarda farklı çözüm üretmesidir.

zaruret hâlinde kalan kadınların başvurusu üzerine onlara nafaka takdir edilebilir ve/veya istidâne izni verilebilir, yani onlar kayıp eşleri adına borçlanma yetkisiyle donatılabilir. Böylece kocaları kayıp yalnız kadınların varsa çocuklarıyla birlikte sosyal yaşamlarını layıkıyla sürdürmeleri bir yandan kocaların mallarının paraya çevrilmesinden elde edilen nafakayla diğer yandan istidâne izniyle sağlanmaktadır.[112] Ticaret yapmak ya da başka gerekçelerle eşini terk edip geri dönmeyen kocanın gitmeden evvel belirli süre dönmezse boşanmayı onaylayan şartlı talâk beyanı, Türk Medenî Hukuku'nda karşılığı haiz değildir. Öncelikle, boşanmada, erkek eşin iradesinin üstünlüğünden bahsedilemez. Ayrıca, Türk Medenî Kanunu'nun 32 ila 35 arası hükümlerine ek olarak 131'inci maddesine göre gaiplik kararı alınmasının ardından evliliğin feshedilmesi gaibin öncül beyanına itibarla gerçekleşmez. Bunun için, ölüm tehlikesi, haber alınamama, belirli süre geçmesi ve ilân gibi kanunî şartların tekemmülünün ardından geride kalan eşin talebi üzerine aile mahkemesi hâkiminin evliliği fesih kararı aranır.[113] Diğer taraftan, Türk Medenî Kanunu'nun 164'üncü maddesine göre terk sebebiyle boşanmada belirli süreler geçmeli ve terk eden eş kayıp olsa bile eve dön ihtarı ilân yoluyla yapılmalıdır.[114] İncelenen şer'iyye sicilleri şuna işaret etmektedir. 18'inci

---

112 AYKANAT/USLU, 429, 430. ÖZCAN, 89-102. Ayrıca, nafaka mükellefiyeti hakkında, kadının nafaka miktarının artırılması için zenginlik davası, erkeğin ise nafaka miktarının azaltılması için fakirlik davası açması imkân dâhilindedir. ÖZCAN, 103-105.

113 Gaiplik ve gaibin evliliği hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: TOKAT, H., "Gaipliğin Aile Hukuku Yönünden Sonuçları", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, 25/2, 548, 549. ŞAHİN, E., "Gaipliğin Miras Hukuku Bakımından Hüküm ve Sonuçları", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2019, 144, 256, 258. Ayrıca bakınız: ÜNALAN, 111.

114 Terk sebebiyle boşanma hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, 113-115. KILIÇOĞLU, 99-103. ERDEM/MAKARACI-BAŞAK, 111-120. AKINTÜRK/ATEŞ, 254-256. HATEMİ, 122. ŞAHİN E., 254, dipnot: 22. ERSÖZ, O., Türk Hukuku'nda Zina Sebebiyle Boşanma, On İki Levha, 2. Baskı, İstanbul, 2022, 67, 68. PETEK, H., "Terke Dayalı Boşanmada Manevî Tazminat", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2010, 12/2, 45-53. ÜNVER AYDIN, T./KARAAHMETOĞLU DURSUN, Ş., "Yargıtay Kararları Işığında Terk İhtarının Boşanma Sebeplerine ve Manevî Tazminat Talebine Etkisi", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2017, 75/2, 588-596. KILINÇ, A. N., "Terk Sebebiyle Boşanmaya İlişkin Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 13.03.2015 Tarihli ve 2-

yüzyıl Diyarbekir'de kocaların karılarını arkalarında bırakıp uzak diyarlara gitmeleri ve belirli süre zarfında dön(e)mezlerse nafaka alarak boş olabileceklerini beyan etmeleri, talâkın kadın eş lehine şartlı, öngörülü ve düşünceli versiyonu sayılabilir. Çünkü kocanın gitmeden şartlı talâk beyanında bulunması geride kalan zevcenin eğer isterse uzun süre beklemeden evlilik birliğinden kurtulabilmesini ve büyük olasılıkla nafaka da alabilmesini sağlamaktaydı.

Nafakanın tahsili için taşınmaz satılarak likit para elde edilmesi gerektiğinde Âmid Mahkemesi, güvenilir bulduğu tahmin edilen mollalardan yardım almıştır. Üç ilâmda bu konuya rastlanmıştır. İlk iki kararda müteveffa Erve'nin çocuklarının nafakasının tahsil edilmesi amaçlanmıştır. Bunun için terekedeki ayrı ayrı iki evin Molla Mustafa'ya satılmasına karar verilmiştir.[115] Üçüncüsünde ise, yetim çocukların nafakasının tahsil edilmesi için Molla Abdurrahman'a müteveffa babanın mülkünü satma yetkisi verilmiştir.[116] Bunlara karşılık, sadece bir nafaka hüccetinde müzayedeyle taşınmaz satışından bahsedilmiştir. Yusuf'un nafakası için müteveffa babasından miras kalan evin iki hissesinin satılmasında müzayede kelimesi geçmektedir. Ne var ki arttırmayla satılan gayrimenkul, tamiri mümkün olmayan harabe niteliğinde tanımlanmıştır.[117] Hâli hazırda taşınmazın paraya çevrilmesinin icra dairesi kanalıyla organize edildiği malumdur. Tahmin edilmektedir ki, Âmid Mahkemesi, nispeten değer ifade eden gayrimenkuller söz konusu olduğunda, itimat ettiği mollalara satma veya satın alma yetkisini tevdi ederek paraya çevirme sorununu hızlıca çözüme kavuşturmaktaydı.

SONUÇ

Diyarbekir'de 18'inci yüzyıl Âmid Mahkemesi kararlarında evlilik-hısımlık-bakıma muhtaç çocukların nafakaları hakkındaki kararlar

---

1688/1032 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2018, 36/9, 200-206.

115 3754, 151b-3; 3754, 153b-1. Her iki ilâmın başlıklarında müzayedeyle satıştan bahsedilmektedir. Bununla birlikte, metinler incelendiğinde, açık artırma bulunmamaktadır. Bilakis taşınmaz hisselerinin pazarlık usulüyle ellişer kuruş karşılığında Molla Mustafa'ya satıldığı anlaşılmaktadır.

116 3754, 95b-3.

117 3754, 116a-1.

ayıklanmış ve incelenmiştir. Böylece anılan dönemde Diyarbekir'deki boşanan kadınlarla bakıma muhtaç kimsesiz veya terk edilmiş çocukların sosyal ve ekonomik durumları ortaya konulmuştur. Âmid Mahkemesi'nin nafaka hakkında otuz sekiz kararı tahlil edilmekle ulaşılan sonuçlar şöyle sıralanabilir.

i- 18'inci yüzyıl Âmid Mahkemesi'nin muhâlea/hul konulu kararlarında kadının nafaka gibi sair alacaklarını talep etmekten vazgeçmesi değerlendirilmiştir. Türk Medenî Hukuku'nda, eşler belirli alacaklarını talep etmeyeceklerini vaat ederek birbirlerini anlaşmalı boşanmaya ikna edebilirler. Ayrıca tarafların kusursuzluğu veya kusurlarının türü tazminat ve/veya nafaka elde edilmesini kanunen engelleyebilir. İlk bakışta, muhâlea/hul, Türk Medenî Kanunu'ndaki anlaşmalı boşanmaya benzetilebilir. Anlaşmalı boşanma protokolünde sırf evlilik ilişkisinden kurtulmak için boşanma hukukundan mütevellit tüm alacaklarını talep etmeyeceğini vaat eden eşin durumu muhâlea/hul meselesini hatırlatmaktadır. Oysa anlaşmalı boşanmada nafaka/tazminat alacaklarını bırakan kadın veya erkek olabilir. Üstelik evliliğin boşanmayla sona ermesi ve protokolün boşanma sonrası süreci yönetmesi ancak hâkimin onayıyla mümkündür, bunların gerçekleşmesi için aile mahkemesi kararının kesinleşmesi gereklidir. Boşanmanın çeşidinin ve şartlarının netleşmesinde erkek veya kadın eşin iradesinin üstünlüğünden bahsedilemez. Diğer taraftan, Türk Medenî Kanunu'nda evliliğin sona ermesinde ağır kusurlu kadın veya erkeğe maddî/manevî tazminat takdir edilmez yahut yoksulluk nafakası bağlanmaz. Lâkin iştirak ve tedbir nafakaları eşlerin kusurundan bağımsızdır. Boşanma davasının ikamesi üzerine yaşam standartları olumsuz etkilenen eş lehine geçici nitelikte tedbir ve ergin olmayan müşterek çocuk lehine velâyet sona erinceye kadar süren iştirak nafakalarında eşlerin boşanmayı hazırlayan kusur durumlarına bakılmaz.

ii- Muhâlea/hul uygulamasında, feragatlerin, kadınların keyfinden veya isteksizliğinden kaynaklandığını andıran yorumlama tarzı isabetli olmayabilir. İddet süresine ilişkin nafakaların kadınlara önerilmesi fakat onların kabul etmemesi şeklindeki açıklama olağan dışı görülmektedir. 18'inci yüzyıl Diyarbekir şer'iyye sicillerinde belirli bedeller ödeyerek muhâlea/hul ile evliliklerinin sona ermesine razı gelen

kadınların oranı, dörtte bir değil, on dokuzda on (yaklaşık yüzde elli iki) tespit edilmiştir. Bu durumlarda kadının kâfi korunup korunmadığı, ya da tam tersi onlara ağır kusur atfedilip edilemediği bilinmemektedir. Çünkü Âmid Mahkemesi'nin incelenen ilâmlarında sadece tarafların kimliğiyle yerleşim yerine, boşanmanın çeşidine ve vazgeçilen meblağlara yer verilmektedir, böylesine boşanmaların gerçek saikleri aktarılmamaktadır. Ayrıca incelenen ilâmlar özelinde, muhâlea boşanmasının arkasını doldurduğu iddia edilen kendi ihtiyarıyla boşanan kadın açıklaması da ispatlanmış değildir. Zaten hul boşanmasında kendisine önerilmesine rağmen malî içerikli tüm haklarını bırakan kadın bakış açısı hayatın olağan akışına her zaman uymayabilir.

iii- Âmid Mahkemesi'nin incelenen ilâmlarında, kadınlar ve kız çocukları lehine sonuçlanan davaların oranı, yüzde yetmiş iki değil, yirmi dokuzda on sekiz (takribi yüzde altmış iki) hesaplanmıştır. Türk Medenî Hukuku'nun uygulamasında nafaka ve/veya tazminat davalarının kadınların lehine veya aleyhine sonuçlandığını sorgulamak anlamlı sonuç doğurmayabilir. Çünkü İslâm Aile Hukuku'ndan farklı vaziyette Türk Medenî Kanunu'nda, nafaka veya tazminatların yasal düzenlemesinde kadın veya erkek cinsiyeti etken değildir.

iv- İncelenen nafaka ilâmlarında, kadın ve kız çocukları lehine sonuçlanma oranı aşağı yukarı yüzde altmış iki, kadınların alacaklarını temin ederek nafakalı boşanma oranı yaklaşık yüzde kırk sekiz tespit edilmiştir. Öyleyse, Âmid Mahkemesinin değerlendirilen hüccetleri özelinde, 18'inci yüzyılda, Diyarbekir'deki bazı kadınların, kendilerinin ve/veya çocuklarının iaşesini temin amacıyla nafaka taleplerinde çekingen davranmadıkları ve bu haklarının peşinden gittikleri söylenebilir. Ayrıca, yüzde altmış iki ve yüzde kırk sekiz oranları, boşanan veya terk edilen kadınlarla bakıma muhtaç kız çocuklarının yaşam standartları hakkında iyimser olmayı gerektirmektedir. Bu çalışma spektrumunda, 18'inci yüzyılda, Diyarbekir'deki kadın ve çocukların toplumsal konumlarıyla ekonomik durumları, asla çağın gerisinde nitelenemez. Söz konusu kitlenin içinde bulunduğu koşulların çağın ilerisinde olup olmadığını sorgulamak ise on sekizinci yüzyılın global boyutta teolojik ve sosyolojik mukayesesini gerektirmektedir.

v- Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslimler özel hukuk dâhilindeki meselelerin hâlli amacıyla kendi cemaat mahkemelerine müracaat edebilirdi. Buna rağmen, 18'inci yüzyıl Âmid Mahkemesi'nin nafaka konulu hüccetleri arasında iki kararda, gayrimüslimlerin boşanma ve nafaka ihtilafları çözülmüştür. Öyle ki şer'iyye mahkemelerinden biri statüsündeki Âmid Mahkemesi'nde, anılan iki davanın yargılama faaliyeti, her ne kadar tarafları Müslüman olmasa da İslâm Aile Hukuku'na göre yürütülmüştür. Öyleyse somut olaylardaki gayrimüslimler ya şer'i hukuka ya da başvurdukları kadının şahsına yahut muhakeme faaliyetini yürüten mahkemenin itibarına belki de her üçüne itimat etmiştir. Şu hâlde, Âmid Mahkemesi'nin bölgedeki gayrimüslimler tarafından da sayıldığı, hatta oradaki cemaat mahkemelerine kıyasla daha fazla meşruiyet kazandığı ifade edilebilir. Sonuçta nispi adaleti mümkün süratle dağıtan her yerel mahkeme herkesçe sevilip sayılır.

vi- İslâm Aile Hukuku'nda bakıma muhtaç çocuğun nafakası tebennî ailesinden veya vasisinden sağlanamıyorsa, nafakayı, büyüyüp çalışmaya başladığı zaman çocuğun kendi kazancından peyderpey tahsil edilmek şartıyla mahkeme karşılamaktadır. Nitekim incelenen ilâmların üçünde, Âmid Mahkemesi çocukların nafakasının kendi veznesinden karşılanmasına karar vermiştir. Bugünkü anayasal anlamıyla sosyal devletin Mezopotamya'da henüz tezahür etmediği dönemde, kimsesiz ve/veya bakıma muhtaç küçükler tebennî müessesi sayesinde korunmuştur. Üstelik tebennî kurumunun işleyişi, özellikle emaneti kabul eden ailelerin yetim veya terk edilen çocuklarla yeterince ilgilenip ilgilenmedikleri denetlenmiştir. Yalnız teberru kastı olmaksızın tebennî ile bakımı üstlenilen kimsesiz küçükler büyüyüp meslekî yaşamlarına adım attıklarında akranlarına kıyasla dezavantajlıydı. Zira kendilerine nafaka ödemiş mahkemeye borçlu vaziyette iş hayatına başlayan böylesine gençler, ilk kazançlarıyla önce bu borcu kapatmakla yükümlüydü. Türk Medenî Kanunu'nda ise, korunmaya muhtaç çocuk-yaşlı-bağımlı gibi gruplara bakan kurumlar sarf ettikleri masrafları daha sonra baktıkları kişilerden tahsil etmez. Muhtaç kişilerin kendilerine bakan kurumlara bakım masraflarını iade etmesi söz konusu değildir. Zira sosyal devlet ilkesi böylesine masrafların Devlet hazinesinden karşılanmasını garantilemektedir.

vii- Âmid'de, kocaların ticaretlerini genişletmek arzusuyla başka diyarlara gitmeleri ve uzun süre onlardan haber alınamaması sosyal vakıalardan biridir. İki davadaki nafakanın temelinde gaip/mefkûd koca olgusu göze çarpmaktadır. Her iki koca da gitmeden önce, belirli süre tamamlandığında hâlâ dönmemiş olurlarsa eşlerine nafaka ve sair alacaklarını tahsil ederek boş olmalarını beyan etmiştir. Kısacası, kocaların uzak diyarlara gitmeleri ve belirli süre zarfında dönmezlerse karılarının boş olabileceklerini beyan etmeleri şer'iyye sicillerinden anlaşılmaktadır. Tabii Türk Medenî Kanunu'nda, ırak coğrafyalarda kaybolan kocanın şartlı talâk beyanının dengi veya benzeri bulunmamaktadır; zira erkek eşin boşanma iradesinin üstünlüğünden bahsedilemez. Ayrıca gaibin evliliğinin feshedilmesi onun öncül beyanına itibarla gerçekleşmez. Diğer taraftan, terk eden eş kayıp olsa bile eve dön ihtarı, aile mahkemesi kanalıyla gazeteye verilen ilân yoluyla yapılmaktadır. 18'inci yüzyıl Diyarbekir'de erkek eşlerin kadın eşleri arkalarında bırakıp uzak diyarlara gitmeleri ve belirli süre zarfında dön(e)mezlerse boş olabileceklerini beyan etmeleri, şartlı talâkın kadın eş lehine öngörülü ve düşünceli versiyonu sayılabilir. Nitekim yolculuğa çıkmadan önce zevcesine kavuşamama ihtimalini gözeten zevcinin sağduyulu beyanı pek çok açıdan kolaylık sağlamaktaydı. Çünkü İslâm kişiler ve aile hukuklarına göre, gaip/mevkûd eşin geri gelmesi beklenmelidir. Kayıp kocayı bekleme süresi mezheplere göre değişse de dört yıllık süre öğretide anılmaktadır. İşte kocanın gitmeden şartlı talâk beyanında bulunması Diyarbekir'de tek başına kalan zevcenin eğer isterse uzun süre beklemeden evlilik birliğinden kurtulabilmesini ve büyük olasılıkla nafaka da alabilmesini sağlıyordu.

viii- Nafaka borçlusunun borcunu ödeyip borcundan kurtulmaya, alacaklısının ise alacağını tahsil etmeye yönelik menfaatlerinin hızlıca tatmin edilmesi esastır. İncelenen ilâmlarda nafakanın tahsili için ihtiyaç duyulan likit paranın taşınmaz satışlarından elde edildiği fark edilmiştir. Âmid Mahkemesi, taşınmazların paraya çevrilmesinde, büyük olasılıkla güvendiği mollalardan yardım almış, onları bizzat satın alma veya satışları organize etme yetkisiyle donatmıştır. Hâli hazırda taşınmazın paraya çevrilmesinin Devletin icra organları ve bu konuda uzman memurları kanalıyla yerine getirildiği malumdur. Tahmin edil-

mektedir ki Âmid Mahkemesi, nispeten değerli gayrimenkulleri ahara satma veya bizzat satın alma yetkisini itimat ettiği mollalara tevdi ederek paraya çevirme sorununu çözüme kavuşturmaktaydı.

KAYNAKLAR

AKGÜL, Lütfiye, "İslâm Hukuku'nda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı", Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi, 2015, 19/62, 21-34.

AKINTÜRK, Turgut/ATEŞ, Derya, Türk Medenî Hukuku Aile Hukuku, C. II, Beta, 24. Baskı, İstanbul, 2022.

AKKOYUN, Gülşen, 345 Numaralı Diyarbekir Şer'iyye Sicil Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H. 1298-1301/M. 1881-1884), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hamza Keleş, Ankara, 2017.

AKKÖY, Yıldız, 17. ve 18. Yüzyıllar Arası Osmanlı Devleti'nde Kadın ve Aile, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Tanju Demir, Aydın, 2021.

ARSLAN, Yunus Emre, İslâm Hukuku'nda Kimsesiz Çocuklar, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Sabri Erturhan, Sivas, 2007.

AŞIK, Gülşah, Türk Medenî Kanunu ve Yargıtay Kararları Kapsamında Yardım Nafakası, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Karakocalı, Eskişehir, 2019.

AYKANAT, Mehmet/USLU, Abdüssamet, "Osmanlı Hukuku'nda İstidâne İzni ve Günümüz Hukukuna Yansımaları", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, 13/1, 411-444.

BALTA, Yusuf, "İslâm Hukuku'nda Nafaka Sorumluluğunun Sosyal Refaha Katkısı", Din Sosyolojisi Araştırmaları, 2022, 2/2 (Nisan), 35-62.

BAYRAM, Aziz Erman, "Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun Tedbir Nafakasına Dair 25.10.2018 Tarihli ve 2017/2-1891 Esas, 2018/1577 Karar sayılı Kararının Değerlendirilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2019, 144, 213-248.

BULUT, Mehmet, 356 Numaralı Diyarbakır Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1217-1218/M.1803-1804), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ya-

kınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ramazan Günay, Diyarbakır, 2013.

CENGİZ, Emine, 1751 Numaralı Rodoscuk (Tekirdağ) Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Tahlili, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: İbrahim Sezgin, Edirne, 2008.

CEYLAN, Ebru, "İştirak Nafakasının Belirlenmesiyle İlgili Seçilmiş Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2017, 133, 299-324.

ÇAKIRCA, Seda İrem, "Kardeşler Arasında Nafaka Yükümlülüğü", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015, 64/1, 65-101.

ÇELİK, Özlem, İslâm Hukuku'nda Hısımlık Nafakası Mükellefiyetinde Din Farkı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Ünsal, Ankara, 2013.

ÇETİNTAŞ, Recep, "İslâm Hukuku'nda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2014, 24/24, 185-203.

ÇITAK, Kadir, 8 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Nevşehir'de Sosyal ve Ekonomik Hayat, Nevşehir Hacı Bektaş Velï Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Gülser Oğuz, Nevşehir, 2017.

ÇİTAK, Burak, "Yoksulluk Nafakası", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2016, 74/1, 241-257.

DEMİR, Remzi, "Yoksulluk Nafakasının Sona Erme Sebeplerï ve Yoksulluk Nafakasının Süresizliğine Dair Tartışmalar", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2020, 147, 221-249.

DEMİRAL, Meltem, "Aile Bağlarının Ortadan Kalktığı Hâllerde Yardım Nafakası Talebinin Yerindeliği Hakkında Bir Yargıtay Kararı İncelemesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2009, 11/3, 1111-1138.

DEMİRBAŞ, Ali, "Güncel Tartışmalarla Yoksulluk Nafakası", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, 5/2, 219-236.

DEMİRSATAN, Barış, "Yoksulluğa Karşı Bir Tedbir Olarak Yardım Nafakası (MK m. 364-366)", 6. Uluslararası Suç ve Ceza Film Festi-

vali Yoksulluk Tebliğler, On İki Levha, 1. Baskı, İstanbul, 2017, 69-99.

DİRİK, Mehmet, "İslâm Aile Hukuku'nda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Hâller", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2015, 25/25, 135-159.

DOĞAN, İzzet, "Türk Medenî Kanunu'nun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası", Public and Private International Law Bulletin-İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 35/1, 59-95.

DURAL, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan/GÜMÜŞ, Mustafa Alper, Türk Özel Hukuku, C.III Aile Hukuku, Filiz, 17. Baskı, İstanbul, 2022.

DÜZBAKAR, Ömer, "Kimsesiz Çocuklar ve Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler", Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2004, 1-5/6, 87-95.

ERDEM, İbrahim Hayrullah, İslâm Hukuku'nda Nafaka, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: İhsan Akay, Diyarbakır, 2019.

ERDEM, Mehmet/MAKARACI-BAŞAK, Aslı, Aile Hukuku, Seçkin, 1. Baskı, 2022.

ERDOĞRU, Akif Mehmet, "On Altı ve On Yedinci Yüzyıllarda İstanbul'da Hul' Yöntemiyle Boşanma", Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu-1, 29 Mayıs -1 Haziran 2013, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 273-281. http://www.osmanliistanbulu.org/tr/images/osmanliistanbulu-1/14_m-akif-erdogru.pdf (Erişim tarihi: 3.6.2022).

ERKAN, Umut Vehbi, "Türk Medenî Kanunu'nda Evlilik Birliği İçerisinde Kadının Ekonomik ve Sosyal Hakları", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2018, 134, 431-450.

EROĞLU, Şükran, "Yoksulluk Nafakasında Yeni Yasal Düzenlemeye İhtiyaç Yoktur", İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, Nafakama Dokunma Özel Sayısı, 8 Mart 2020 Özel Sayısı, 6-9.

ERPOLAT, Mehmet Salih, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Âmid Yerine Diyarbekir Adının Kullanılmasının Tarihi Seyri", Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır, Editörler: Oktay Bozan/Hakan Asan/Hatip Yıldız, Manas, Ankara, 2019, 7-20.

ERSÖZ, Oğuz, Türk Hukuku'nda Zina Sebebiyle Boşanma, On İki Levha, 2. Baskı, İstanbul, 2022.

ESİRGEN ÖRSTEN, Seda, "Aile Hukuku ve Mülkiyet İlişkileri Açısından Klasik Dönem Osmanlı Hukuku'nda Gayrimüslim Kadın", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2016, 65/3, 893-935.

FIRAT SOMKAN, Aylin, Yoksulluk Nafakası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Medenî, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Hasan İşgüzar, Ankara, 2019.

GENÇ, Mustafa/AKSOY, Muhammed Mihdi, "Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2019, 33/33, 351-390.

GÖKER, Gökden, 2 Numaralı Sivrihisar Şer'iyye Sicili (Transkripsiyon-Tahlil), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mehmet Topal, Eskişehir, 2015.

GÜRPINAR, Damla, "Eşlerin Evlilik Birliğinin Giderlerine Katılma Borcu", Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 2013, 8/Özel, 1293-1337.

HAMZAÇEBİ, Mehmet, "Türk Medenî Kanunu'na Göre Boşanma ve Ayrılık Hâllerinde Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2002, 10/3-4, 23-48.

HATEMİ, Hüseyin, Aile Hukuku, On İki Levha, 9. Baskı, İstanbul, 2021.

İPEK, Nurcan, "Roma Hukukunda Yardım Nafakası Yükümlülüğü", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi-Hukuk Araştırmaları Dergisi, 2013, 19/3, 277-290.

İPEKYÜZ YAVUZ, Filiz, "Yoksulluk Nafakası", Mahkeme Kararları Işığında Nafaka Araştırması-Hukukî Bir İnceleme, Diyarbakır Barosu Kadın Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Diyarbakır, 2021, 10-13.

İSTEK, Emrah, "Diyarbekir Şer'iyye Sicillerine Göre Kadınlarla İlgili Davalar ve Sosyal Sorunları (1727-1798)", II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 12-14 Ekim 2016-Ağrı/Türkiye, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 2016, 1107-1121.

KARTAL, Nagehan, Türk Hukuku'nda Yoksulluk Nafakası, Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı, Danışman: Cevdet Yavuz, İstanbul, 2019.

KAYA, Ali, "17. Yüzyıl Bursa Şer'iyye Sicillerinin İslâm Aile Hukuku Açısından Tahlili", Uludağ üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 2008, 17/1, 81-107.

KAYMAK, Birsen Fethiye/EROL, Ayten, "İslâm Aile Hukuku'nda Hısımlık İlişkisi Bakımından Ebeveyn Nafakası", Kalemname, 2020, 5/10 (Temmuz-Aralık), 444-471.

KILIÇOĞLU, Ahmet M., Aile Hukuku, Turhan, 6. Baskı, Ankara, 2022.

KILINÇ, Ayşe Nur, "Terk Sebebiyle Boşanmaya İlişkin Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 13.03.2015 Tarihli ve 2-1688/1032 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2018, 36/9, 197-210.

KILINÇ, Ayşe Nur/KILINÇ, Ahmet, "Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, 10/1, 103-118.

KIRAYİT, Yunus, "8 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi", Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 2020, 2/1, 102-138.

KONURALP ÇİLENTİ, Ayşen, "Türk-İsviçre Hukuku'nda Yardım Nafakası Yükümlülüğünün Hakkaniyete Aykırılık Nedeniyle Azaltılması veya Kaldırılması", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, 22/2, 1021-1051.

KÖKSALAN, Fatih, "Yoksulluk Nafakasında Süre Unsuru ve Nafakanın Kadın Bakımından Anlamı", İstanbul Barosu Dergisi, 2020, 94/3, 45-63.

KULAKLI, Emrah, "Yoksulluk Nafakası ve Yoksulluk Nafakasının Süresi Bağlamında Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi", İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, 5/2, 237-268.

MAYDAER, Saadet, "Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma (Bursa Şer'iyye Sicillerine Göre)", Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 2007, 16/1, 299-320.

MOROĞLU, Nazan, "Yoksulluk Nafakası Tartışmaları", İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, Nafakama Dokunma Özel Sayısı, 8 Mart 2020 Özel Sayısı, 10-13.

ÖCAL AKİPEK, Şebnem, "Hukukumuzda Yoksulluk Nafakası", İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi, Nafakama Dokunma Özel Sayısı, 8 Mart 2020 Özel Sayısı, 14-21.

ÖZCAN, Ruhi, İslâm Hukuku'nda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Hukuku Anabilim Dalı (İslâmî İlimler Fakültesi), Doktora Tezi (Danışman ismi okunamamaktadır), Erzurum, 1976.

ÖZDEMİR, Hayrunnisa, "Yoksulluk Nafakasında Süresizlik Sorunu", Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Aile Sempozyumu, https://www.tihek.gov.tr/doc-dr-hayrunnisa-ozdemir/ (Erişim Tarihi: 2.4.2022).

ÖZDEMİR, Hayrunnisa, "Yargıtay Kararları Işığında Türk Medeni Hukukunda Yardım Nafakası", Terazi Hukuk Dergisi, 2014, 100/9, 65-78 (ÖZDEMİR, Yardım).

ÖZENÇ, Ali, 18. Yüzyıl Diyarbekir Şer'iyye Sicillerine Göre Din, Gelenek ve Törelerin Kavşağında Osmanlı Âmid Ailesi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Abdurrahman Kurt, Bursa, 2016.

ÖZKUL, Ali Efdal, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Evlâtlık ve Besleme Uygulamaları (1571-1878)", Electronic Turkish Studies, 2013, 8/2, 47-65.

ÖZŞENOL, Didem Yaren, "Yargıtay Kararları Işığında Asgarî Ücret Düzeyinde Gelir Elde Etmenin Yoksulluk Nafakasının Kabulü Üzerindeki Etkisi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 7/40, 87-104.

PEKMEZ, Cüneyt, "Tedbir Nafakasına İlişkin Güncel Yargıtay Kararlarının İncelenmesi", İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2021, 7/1, 141-160.

PETEK, Hasan, "Terke Dayalı Boşanmada Manevî Tazminat", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2010, 12/2, 43-78.

SARI, Serkan, "Şer'iyye Sicillerine Göre Diyarbekir'de Boşanma ve Hadiseleri (1655-1747)", Tarih Okulu Dergisi, 2017, 10/32, 349-371.

SAVUR, Hayrettin, Siirt'in Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1312-1317/1894 – 1900, 420 Numaralı Siirt Şer'iyye Sicil Defterine Göre), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Ahmet Kal'a, İstanbul, 2010.

SEÇER, Öz, "Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2016, 7/2, 259-286.

SİLAH, Selâhattin, Türk Hukuku'nda Evlilik Birliğinin Korunmasında Hâkimin Müdahalesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Medenî Hukuk Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Oğuz Sadık Aydos, Ankara, 2015.

ŞAHİN, Eda, "Gaipliğin Miras Hukuku Bakımından Hüküm ve Sonuçları", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2019, 144, 249-275 (ŞAHİN E.,).

ŞAHİN, Mustafa, "Türk-İsviçre Medenî Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, 21/3, 75-107.

ŞİMŞEK, Ayşe, 18. Yüzyıl Konya Şer'iyye Sicilleri Bağlamında Osmanlı Kadınlarının Miras Hukuku Meseleleri (1750-1800), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Danışman: Nejdet Gök, Konya, 2018.

TATAR, Özcan, "384 Numaralı Harput Şer'iyye Sicilinin H. 1046-1047 (M. 636-1637) Tanıtımı ve Fihristi (Sayfa 3-52)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, 27/1, 233-247.

TEKELİOĞLU, Numan, "Mehir Vermek Amacıyla Taşınmaz Mülkiyetinin Devri veya Devir Vaadi", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, 16/2, 217-272.

TEZCAN, Betül, "17. Yüzyılda Konya'da Kadınların Geçim Kaygısı: Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Nafaka", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2020, 11/2, 176-194.

TOKAT, Hüseyin, "Gaipliğin Aile Hukuku Yönünden Sonuçları", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, 25/2, 523-575.

TOPÇUOĞLU, Ali Aslan, "İslâm Hukuku ve Türk Medenî Kanunu Bağlamında Gâibin/Mefkûdun Hükmen Ölü Sayılması Sonucunda Malların Hukukî Durumu", Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi, 2014, 8/19, 157-176.

TÜRKMEN, Ahmet, "Eğitim Nafakası (TMK m. 328/II)", Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 2013, 8/Özel, 2707-2764.

TÜRKMEN, Ahmet, "Yargıtay'ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2020, 22/2, 541-576 (TÜRKMEN, Mehir).

TÜZÜNER, Özlem, "Korunmaya Muhtaç Yaşlılara Bakan Kurumlar ve Nafaka Yükümlüsü Hısımlar", Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2014, 9/113-114, 79-107.

UYANIK, Mehmet Zeki, "İslâm Aile Hukuku'nda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2019, 47/47, 57-87.

UZUN BİRİNCİ, Tuba, "Eğitimine Devam Eden Ergin Çocuğa Ödenen Nafakanın Bazı Yargıtay Kararlarında Yardım Nafakası Olarak Nitelendirilmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, 20/2, 89-125.

ÜNALAN, Abdülkerim, "İslâm Hukuku'nda Gaibin/Mefkûdun Evlilik ve Miras Durumu (Mukayeseli Olarak)", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001, 3/1, 111-148.

ÜNLÜ, Nuri, 70 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili (1814-1816 M./1230-1232 H.), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mustafa Öztürk, Elâzığ, 2005.

ÜNVER AYDIN, Tülay/KARAAHMETOĞLU DURSUN, Şeyda, "Yargıtay Kararları Işığında Terk İhtarının Boşanma Sebeplerine ve Manevî Tazminat Talebine Etkisi", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2017, 75/2, 587-608.

YAKUT, Esra, "19. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesi'nde Evliliğin Ortaya Çıkışı, Sona Ermesi ve Sonuçları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2008, 12/1-2, 237-265.

YARGI, Mehmet Ali, "Bedel Karşılığında Boşanma ve Muhâlea Uygulamaları: Suudi Arabistan'da Bir İnceleme", Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 2012, 42/1, 141-172.

YAŞAR, Mehmet Aziz, "İslâm Aile Hukuku'nda Boşanma Yetkisinin Kötüye Kullanılmasının Hükmü ve Hukukî Sonucu", Amasya İlâhiyat Dergisi, 2021, Haziran/16, 89-124.

YILDIRIM, Ece, Yoksulluk Nafakası, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: İpek Yücer Aktürk, Ankara, 2020.

YILMAZ, İbrahim, "Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Postmodern Bir Yaklaşım Örneği: İftidâ", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2010, 15, 209-240.

YILMAZÇELİK, İbrahim, "Social Situation of Diyarbakir Province Throughout the Ottoman Domination (Osmanlı Hâkimiyeti Süresince Diyarbekir Eyaleti'nin Sosyal Durumu)", Tarih ve Gelecek Dergisi, 2016, 2/2, 70-99.

YURT, Hilal, "Özel Olan Politiktir: Medenî Kanunun "Süresiz Nafaka" Düzenlemesi İkinci Dalga Feminizmin Anti-Liberal Bir Mirası Mı, Yoksa Hak Arama Hürriyetinin Asgarî Ölçüde Bir Tezahürü Mü?", Ankara Barosu Dergisi, 2020/2, 175-182.

YÜKSEK, Ali, "İslâm Aile Hukuku'nda Boşama Yetkisi ve Kadının Boşanması", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2014, 32/7, 340-354.